

ความเปลี่ยนแปลงของนักข่าวพลเมือง ที่สัมพันธ์กับระบอบประชาธิปไตย กรณีศึกษาภาคเหนือประเทศไทย^๑

The Change of Citizen Journalists that Relates to Democracy,
Northern Thailand Case Study.

ภิญญพันธ์ พจนะลาวัณย์^๒

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดประสงค์ที่จะศึกษาความเปลี่ยนแปลงของ “นักข่าวพลเมือง” ในกรณีภาคเหนือประเทศไทย ที่สัมพันธ์กับพลวัตของระบอบประชาธิปไตย หลังรัฐประหาร ๒๕๔๙ ที่เราพบว่า ได้สร้างผลสะท้อนในวงกว้างอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน ทำให้เกิดการตอบโต้และความต้องการสื่อสารสู่สาธารณะไม่ว่าจะเป็นฝ่ายสนับสนุน หรือต่อต้านรัฐประหาร ในที่นี้จะจำกัดวงอยู่เฉพาะคนนอกศูนย์กลางเมืองหลวงนั่นก็คือ ภาคเหนือ การสื่อสารโดยนักข่าวพลเมืองนั้น มีหลายรูปแบบไม่ว่าจะเป็นสื่อประเภทหนังสือพิมพ์ วิทยุชุมชน ชุมชนออนไลน์ ฯลฯ บทบาทของสื่อได้รองรับจากกลุ่มชุมชนทางการเมืองอย่างคึกคัก กลุ่มผู้ตื่นตัวกับประเด็นสาธารณะ และพัฒนาไปเชื่อมโยงกับสื่อกระแสหลักอย่างมีประสิทธิภาพ แต่ในอีกด้านหนึ่งก็พบว่า กลุ่มสื่อใหม่บางกลุ่มเองก็ไม่สามารถตีโจทย์แตก กลายเป็นการผลิตรายการเพื่อตอบสนองคนบางกลุ่มเท่านั้น แต่อย่างไรก็ตามสิ่งเหล่านี้คือนักข่าวพลเมือง คือกระบวนการการพัฒนาประชาธิปไตยและการลองผิดลองถูกในการใช้สื่อมวลชนในระดับล่างเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับการต่อรองและสื่อสารในสังคมประชาธิปไตย

คำสำคัญ : นักข่าวพลเมือง, ประชาธิปไตย, ภาคเหนือ

^๑ บทความจากงานวิจัย การเกิดขึ้นและขยายตัวของนักข่าวพลเมือง กับความเปลี่ยนแปลงทางความคิดเรื่องสิทธิ เสรีภาพ และประชาธิปไตยในภาคเหนือของประเทศไทย ได้รับทุนอุดหนุนจากโครงการประชาธิปไตยกับท้องถิ่น ของ USAID พ.ศ.๒๕๕๕

^๒ อาจารย์ประจำ สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

Abstract

This article aims to study the change of “citizen journalists” in Northern Thailand and how this related to the dynamic change of democracy, especially after the 2006 Coup d’état. This phenomenon has greatly affected Thai society. Both coup opponents and supporters wanted to respond to the situation, which gave rise to new media. This case focuses mainly on the Northern Thailand region. There are many tools for citizen journalists, including newspapers, community radio, social networks, etc. On the one hand, media has served the aims of mass political groups and active citizens. On the other hand, some new media cannot reach their goals. However, citizen journalists have become part of the process of democracy development as they try using the mass media at the lower level to strengthen negotiation and communication in democratic society.

Keyword : Citizen Journalists, Democracy, Northern Thailand

บทความนี้มาจากงานวิจัยที่มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายความเปลี่ยนแปลงของบริบททางเศรษฐกิจการเมือง และสังคมที่กระตุ้นให้เกิดความเฟื่องฟูของสื่อทางเลือกและนักข่าวพลเมืองในประเทศไทย และเพื่อศึกษาและทำความเข้าใจความเปลี่ยนแปลงทางความคิดของบุคคลที่ก้าวมาเป็นนักข่าวพลเมือง นอกจากนี้ยังเพื่อทำความเข้าใจว่าการเกิดขึ้นของนักข่าวพลเมือง ซึ่งสะท้อนภาพความเปลี่ยนแปลงทางความคิดเรื่อง สิทธิ เสรีภาพ การมีส่วนร่วมในกระบวนการประชาธิปไตยและความเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมไทย ในที่นี้จะให้ความสำคัญกับพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทยเป็นหลัก โดยศึกษาผ่านบทบาทของสื่อกระแสรองไม่ว่าจะเป็นหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น, วิทยุชุมชน, สำนักข่าวทางเลือก การใช้โซเชียลมีเดีย กระทั่งโทรทัศน์สาธารณะ

กำเนิด “นักข่าวพลเมือง” ในกระแสท้องถิ่นนิยม สิทธิ และประชาธิปไตย

คำว่า “นักข่าวพลเมือง” เป็นคำที่ใหม่มากในสังคมไทย ในที่นี้ให้นิยามที่สัมพันธ์กับความหมายของประชาธิปไตยการสื่อสาร โดยการให้เสียงของคนที่ไม่ค่อยมีพื้นที่ในสื่อสมัยใหม่ความคิดเรื่อง “การให้พื้นที่ของคนไม่มีเสียง” ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างไม่มีบริบท หากแต่ผูกโยงกับอุดมการณ์ ความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม รวมถึงอำนาจในการกุมทรัพยากรสื่ออย่างแยกกันไม่ออก ซึ่งบทบาทของนักข่าวพลเมืองนั้น แตกต่างจากนักข่าววิชาชีพอย่างน้อยสองประการ ประการแรกคือ การให้ความสำคัญกับคนไม่มีเสียง ในที่นี้หมายถึงประเด็นอันไม่

เป็นข่าวที่ขายได้ ประการที่สองก็คือ การให้ความสำคัญกับเสียงในระบอบประชาธิปไตย การสื่อสารที่เน้นความเสมอภาค เสรีภาพ ในการเข้าถึงสื่อ และการเผยแพร่ประเด็นต่างๆ ที่มีความรอบด้าน ขณะที่นักข่าววิชาชีพที่ผูกโยงกับสื่อกระแสหลักมักพบข้อจำกัด ไม่ว่าจะเป็นด้วยเงื่อนไขทางเศรษฐกิจที่สื่อปัจจุบันผูกอยู่กับทุน ทำให้พื้นที่การนำเสนอข่าวและกระบวนการดังกล่าวถูกลดความสำคัญลง กระทั่งเงื่อนไขทางการเมืองที่ทำให้สื่อบางแห่งที่แม้จะอ้างตัวว่าเป็นสื่อสาธารณะก็ยังละเลยความสำคัญ

ต้นทศวรรษ ๒๕๓๐ เป็นช่วงเวลาสำคัญของการเกิดขึ้นของแนวความคิดที่เน้นวัฒนธรรมของชุมชนชาวบ้าน และได้ก่อเกิดนักพัฒนาเอกชนและชาวบ้านที่เคลื่อนไหวภายใต้มโนทัศน์ “วัฒนธรรมชุมชน” ทั่วประเทศอันเป็นผลมาจากขบวนการนักศึกษาที่สืบทอดอุดมการณ์ “ซ้าย” ได้ปรับบทบาทตนเองจากความคาดหวังที่จะเป็นนักปฏิวัติสังคมนาสู่การเป็น “นักพัฒนา” แทน และได้ออกเดินทางทำงานพัฒนาในรูปแบบการทำงานช่วยเหลือชาวบ้านในเรื่องปัจจัยการผลิต เช่น ธนาкарข้าว ธนาคาร์ควาย ในทศวรรษ ๒๕๒๐^๓ อันที่จริงแล้ว กระแสเรื่อง “ท้องถิ่นนิยม” เป็นที่แพร่หลายตั้งแต่ทศวรรษ ๒๕๒๐ เราจะเห็นงานศึกษาท้องถิ่นในแวดวงวิชาการเป็นจำนวนมากทั้งงานด้านเศรษฐศาสตร์ มานุษยวิทยา ประวัติศาสตร์ ฯลฯ^๔

โดยเฉพาะการเกิดขึ้นของ “วิทยาลัยครู” ก่อให้เกิดงานศึกษาเรื่องท้องถิ่นจำนวนมาก อย่างไรก็ตามพบว่างานเกี่ยวกับท้องถิ่นโดยเฉพาะประวัติศาสตร์ แดกออกเป็นสองกระแส หนึ่งในคือ เป็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่พยายามผูกท้องถิ่นกับประวัติศาสตร์ของชาติ สองคือประวัติศาสตร์แนววัฒนธรรมชุมชนโดยพวก “นักพัฒนา” ที่เริ่มมีความสำคัญมากขึ้นและการเป็นที่นิยมในงานวิชาการในช่วงทศวรรษต่อมา

ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๐ เป็นต้นมา ความคิดเรื่อง “วัฒนธรรมชุมชน” ได้เป็นผลผลิตใหม่ที่ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการต่อสู้กับรัฐจากนโยบายการพัฒนาที่เข้ามาและเปลี่ยนแปลงการใช้ทรัพยากรของชาวบ้าน^๕ กรณีที่เห็นได้อย่างชัดเจน คืองานวิจัยไต้หวัน “แม่มูน” การกลับมาของคนหาปลา^๖ ถึงแม้ว่าการใช้ “วัฒนธรรมชุมชน” ในการต่อสู้ ก็รัฐจะสามารถเปลี่ยนจินตนาการ การขยายตัวของ การเคลื่อนไหวของชาวบ้านได้ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในจินตนาการทางการเมืองที่สำคัญได้แก่ การเกิดขึ้นของความคิดเรื่อง “การเมืองภาคประชาชน”^๗ และผลสำเร็จในการต่อสู้ที่เห็นได้ชัดและเป็นรูปธรรมที่สุดคือ รัฐธรรมนูญฯ ปี ๒๕๔๐ ที่มีการรับรอง “สิทธิชุมชน” ในมาตรา ๔๖ แต่การที่ต้องต่อสู้กับวาทกรรมการพัฒนาอย่างหนักที่พยายามตีตราพวกเขาว่าพวกขัดขวางการพัฒนา นายหน้าค้าความจน พวกค้าน

^๓ อรรถจักร สัตยานุรักษ์. จากประชาธิปไตยครั้งไปสู่การเมือง “ไพร่-อำมาตย์” : ความเหลื่อมล้ำทางสังคมและโครงสร้างอำนาจในสังคม โครงร่างงานวิจัยนำเสนอที่มหาวิทยาลัยเกียวโต ประเทศญี่ปุ่น, ๒๕๕๕ (เอกสารอัดสำเนา), น.๓๒

^๔ ดูเพิ่มในธงชัย วินิจจะกุล. “การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ของอดีต: ประวัติศาสตร์ใหม่ในประเทศไทยหลัง ๑๔ ตุลาคม” . ใน ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ. (บรรณาธิการ) สถานภาพไทยศึกษา: การสำรวจเชิงวิพากษ์ (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๔๓

^๕ ดูใน ยุคติ มุกดาวิจิตร. การก่อตัวของกระแสวัฒนธรรมชุมชนในสังคมไทย พ.ศ. ๒๕๒๐-๒๕๓๗ วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๘

^๖ คณะนักวิจัยไต้หวันสัมภาษณ์คนจนกรณีปากมูนและเครือข่ายแม่น้ำเอเซียตะวันออกเฉียงใต้. “แม่มูน”การกลับมาของคนหาปลา (กรุงเทพฯ : เครือข่ายแม่น้ำเอเซียตะวันออกเฉียงใต้ ประเทศไทย), ๒๕๔๕

^๗ อรรถจักร สัตยานุรักษ์, เรื่องเดียวกัน น.๓๒

อย่างเดียว ฯลฯ ผ่านพื้นที่สื่อที่ขึ้นชั้นนำได้กุมไว้ ทำให้ ขบวนการของกลุ่มคนที่เรียกว่า “ภาคประชาชน” ที่อยู่ในรูปของนักพัฒนา นักวิชาการเริ่มทำการสรุป บทเรียนถึงความล้มเหลวในขบวนการต่อสู้โดยเฉพาะ ช่วงหลังทักษิณ ชินวัตรขึ้นมานายกรัฐมนตรีเมื่อปี ๒๕๔๔ พวกเขาได้ตระหนักว่า ชาวที่ถูกนำเสนอเป็น เพียงแค่ “ปรากฏการณ์ของข่าว” เท่านั้น^๘ กลุ่มคน เหล่านี้จึงเลือกที่จะสร้างพื้นที่สื่อสารใหม่เพื่อต่อสู้กับ วาทกรรมเหล่านี้ พร้อมกับเรียกขานตัวเองว่า “สื่อทาง เลือก” อันหมายถึง หนึ่ง รูปแบบที่ไม่ธรรมดาตาม ความเคยชิน สอง เนื้อหาและการนำเสนอข้อมูลที่ไม่ ค่อยมีใครพูดถึงในสังคมไทย^๙ อาจนับว่าพื้นที่ชายขอบ นอกสื่อกระแสหลักไม่น้อยไม่ได้มีจุดศูนย์กลางอยู่ที่ กรุงเทพฯ แต่ได้กระจายไปตามท้องถิ่น พื้นที่ชนบท และพื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบท

นอกจากบริบททางสังคมการเมืองแบบประชาธิปไตย ที่ขยายตัวขึ้นอย่างมากทำให้บทบาทและตัวตนของ นักข่าวพลเมืองมีตำแหน่งแห่งที่มากขึ้นแล้ว พัฒนาการเชิงเทคโนโลยีก็มีผลอย่างมาก เทคโนโลยี การสื่อสารไม่ว่าจะเป็นสื่อดั้งเดิมอย่างหนังสือพิมพ์ ที่ขยายตัวไปสู่ท้องถิ่นต่างๆ ทำให้หนังสือพิมพ์มิได้เป็น กระบอกเสียงของคนส่วนกลาง คนในกรุงเทพฯ เท่านั้น ต่อมาก็มีการพัฒนาไปสู่สื่ออย่างวิทยุชุมชน ที่ขยายขอบเขตไปอย่างกว้างขวางอย่างเหลือเชื่อ เกิดการลองผิดลองถูกทั้งในเชิงสื่อของชุมชน วัฒนา อารามกระทั่งการออกอากาศเชิงพาณิชย์ รวมไปถึง วิทยุการเมืองแบบเสื้อสี ไม่เพียงเท่านั้นพลังของ อินเทอร์เน็ตก็ทำให้ข้อจำกัดของการทำสื่อออนไลน์ด้วยการเกิดขึ้นของสำนักข่าวที่อ้างตัวว่าสัมพันธ์กับ

ภาคประชาชนอย่างประชาธิปไตย, ประชาไท ก็กลายเป็นนวัตกรรมใหม่ของสื่อทางเลือกที่ช่วยถ่วงดุลข่าว จากสื่อกระแสหลัก อย่างไรก็ตามการเกิดขึ้นของ วัฒนธรรมเว็บบอร์ดก็ทำให้การสื่อสารสองทางและ มากกว่านั้นได้สร้างชุมชนข่าวสารขึ้นมาอย่าง กว้างขวาง และเติบโตอย่างมากหลังรัฐประหาร ๒๕๔๙ ในฐานะเครื่องมือติดต่อข่าวสารทางการเมือง ที่ถูกปิดกั้น ที่น่าสังเกตก็คือ การเกิดขึ้นมาของคำว่า “นักข่าวพลเมือง” ได้เกิดในวงนี้เอง ที่ควรบันทึกไว้ อย่างยิ่งก็คือ การเกิดขึ้นของโทรทัศน์สาธารณะแห่ง แรกของประเทศที่มีก้ำกึ่งถึงต้นแบบอย่าง BBC หรือ NHK นั่นคือ ไทยพีบีเอส ที่เกิดจากสถานีโทรทัศน์ไอทีวี เดิม

ตลาดหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น ขยายตัว

นอกจากสิ่งที่เรียกว่า “ภาคประชาชน” ที่ขยายตัว มากขึ้น ยังพบว่าในระดับท้องถิ่นมีปรากฏการณ์ที่น่า สนใจ นั่นคือ การเติบโตของหนังสือพิมพ์ในระดับ ท้องถิ่น โดยธรรมชาติแล้วการขยายตัวของสิ่งพิมพ์นั้น สัมพันธ์อยู่กับตลาดนักอ่านซึ่งมักจะเป็นคนในเขตพื้นที่ เมือง หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นนั้นขยายตัวในระลอกแรก ก็คือทศวรรษ ๒๕๔๐ พร้อมกับวัฒนธรรมสิ่งพิมพ์ ที่สัมพันธ์ไปกับตลาดการอ่าน และความต้องการรับรู้ ข่าวสารในเขตตัวเมือง พร้อมทั้งความหลากหลายของ ตลาดสิ่งพิมพ์ระดับชาติที่เปิดพื้นที่ให้ทั้งฝ่ายขวาและ ฝ่ายซ้าย จนกระทั่งในทศวรรษ ๒๕๐๐ ที่การตีพิมพ์ อยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐอย่างเคร่งครัด ในด้าน

^๘ สำนักข่าวประชาธิปไตย. “สรุปบทเรียนสำนักข่าวประชาธิปไตย”, ๒๕๔๗ (เอกสารสำเนา) อ้างถึงใน ประชาธรรม. “ความเป็นมา ของประชาธิปไตย”. เข้าถึงได้จาก <http://prachatham.com/about.htm> (๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๕)

^๙ นิธิ เอียวศรีวงศ์. “ผ่าทางตันสื่อไทยสู่สื่อทางเลือก” ใน เวทีประชุมประชาธิปไตยประจำปี ๒๕๔๗ ณ หอประชุมเล็ก มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๔ เมษายน ๒๕๔๗ อ้างถึงใน มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน. ปาฐกถาประชาธิปไตยประจำปี ๒๕๔๗ เข้าถึงได้จาก <http://www.reocities.com/midnight2545/newpage21.html> (๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๕)

หนึ่งก็ทำให้ตลาดสิ่งพิมพ์บางประเภทซบเซาลงไปด้วย หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นก็คือนั้นในนั้นสวนทางกับการขยายตัวของหนังสือพิมพ์หัวสีอย่าง ไทยรัฐ

หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นได้กลับมาเป็นที่ทางอีกครั้งในปลายทศวรรษ ๒๕๓๐ กรณีภาคเหนือ พบว่าสื่อท้องถิ่นซึ่งมีรูปแบบเป็นสื่อมวลชนที่มีลักษณะคล้ายกับหนังสือพิมพ์จากกรุงเทพฯ พบว่าแทบทั้งหมดทำงานเชื่อมโยงกับสำนักข่าวในกรุงเทพฯ ทั้งยังเป็นผู้ส่งข่าวภูมิภาค หรือสื่อกฎเกี่ยวกับจังหวัดต่างๆ เข้าไปยังส่วนกลาง ในช่วงนี้สามารถลำดับการเกิดขึ้นของหนังสือพิมพ์ ดังนี้ จังหวัดลำปางมี สะกิดข่าว (๒๕๔๓), แมงมุม (๒๕๔๕), ลำปางนิวส์ (๒๕๔๘), จ.พะเยามีพะเยารัฐ (๒๕๔๖) ได้รับอิทธิพลจาก สนธิ ล้มทองกุล และเครือข่ายผู้จัดการ ขณะที่เชียงรายก็มี เม็งราย (๒๕๔๖) เดิมออกเป็นรายสัปดาห์ พอปี ๒๕๔๘ ปรับมาออกเป็นรายปักษ์ ฯลฯ อย่างไรก็ตามสื่อกระแสหลักเช่นนี้ไม่อาจหลีกเลี่ยงการเอาตัวรอดในตลาดรัฐและทุน การดำรงอยู่ได้ทำให้ต้องประนีประนอมกับฝ่ายรัฐและทุน รวมไปถึงผลประโยชน์ทับซ้อนในฐานะที่เป็นธุรกิจใจในท้องถิ่นอีกด้วย กล่าวให้ชัดก็คือการดำรงอยู่ของธุรกิจสิ่งพิมพ์นั้นก็ล้วนสัมพันธ์อยู่กับการลงโฆษณาโดยธุรกิจใจในท้องถิ่นนั่นเอง ขณะที่ต้องจัดความสัมพันธ์กับโครงสร้างของระบบราชการที่การบริหารราชการส่วนภูมิภาคที่เป็นใหญ่ อย่างไรก็ตามมีแนวโน้มที่ตีมากขึ้นที่สื่อท้องถิ่นเริ่มตั้งคำถามกับการปฏิบัติงานของหน่วยงานรัฐทั้งส่วนภูมิภาคและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อย่างไรก็ตามหน้าหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นเหล่านี้ก็รองรับกับตลาดนักอ่านของคนในเขตพื้นที่เมือง เนื้อข่าวจึงสัมพันธ์อยู่กับหน่วยงานราชการ การประชาสัมพันธ์ร้านค้า, ข่าวมโนสาเร่ ในด้านหนึ่งแล้วเนื้อหาที่มีความคล้ายคลึงกับหนังสือพิมพ์ระดับชาติ โดยเฉพาะการละเลยการเปิดพื้นที่ให้เสียงอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นคนชายขอบนอกกระแส แต่กลับพบว่าการ

“เล่นข่าว” รับลูกมาจากสื่อกระแสหลักอย่างรายการเล่าข่าวทางโทรทัศน์กลับยังมีแนวโน้มจะเติบโตมากยิ่งขึ้น

กำเนิดสื่อทางเลือก บนพื้นที่การสื่อสารใหม่

ความขัดแย้งทางการเมืองตั้งแต่ช่วงปลายทศวรรษ ๒๕๔๐ เป็นต้นมา ได้ส่งผลให้ “สื่อทางเลือก” ขยายตัวขึ้นในหลายรูปแบบและทวีบทบาทมากขึ้นเป็นลำดับ ไม่ว่าจะเป็น อินเทอร์เน็ต เครือข่ายสังคมออนไลน์ เคเบิลทีวี สิ่งพิมพ์ท้องถิ่น หรือวิทยุชุมชน สิ่งเหล่านี้ อาจนับได้ว่าเป็นผลพวงมาจากบรรยากาศทางสังคม และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ ซึ่งมีบทบัญญัติในมาตรา ๔๐ ที่ว่าด้วยคลื่นความถี่วิทยุ และการกำกับดูแลกิจการวิทยุโทรทัศน์และโทรคมนาคม ที่ระบุว่า

คลื่นความถี่ที่ใช้ในการส่งวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และวิทยุโทรคมนาคม เป็นทรัพยากรสื่อสารของชาติเพื่อประโยชน์สาธารณะ ให้มีองค์กรของรัฐที่เป็นอิสระทำหน้าที่จัดสรรคลื่นความถี่ตามวรรคหนึ่ง และกำกับดูแลการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม

นอกจากนั้นยังมีการตรากฎหมายลูก คือ **พระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับดูแลกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม พ.ศ.๒๕๔๓** ซึ่งมาตรา ๒๖ ระบุให้ภาคประชาชนเข้าถึงและใช้คลื่นความถี่วิทยุโทรทัศน์ได้ไม่ต่ำกว่าร้อยละ ๒๐ โดยต้องไม่เป็นไปเพื่อการแสวงหากำไรทางธุรกิจ

การสื่อสารกันในแนวระนาบจึงเกิดขึ้นในหลายกรณี เช่น วิทยุชุมชน, ข่าวออนไลน์บนเว็บไซต์, การสื่อสารด้วยการโหวตเข้ารายการโทรทัศน์ ดังนี้

วิทยุชุมชน สื่อของชุมชน?

การออกกฎหมายฉบับนี้ได้เกิดการจัดสรรคลื่นความถี่ใหม่ จากเดิมอยู่ในอำนาจรัฐและทุน มาอยู่ในมือภาคประชาชนร้อยละ ๒๐ ชุมชนสามารถบริหารจัดการวิทยุได้ด้วยตนเอง ด้วยเหตุนี้จึงทำให้มีนักวิชาการด้านสื่อสารมวลชน และนักพัฒนาองค์กรเอกชนได้ออกมาส่งเสริมและขยายความรู้เรื่องสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น และการฝึกอบรมเกี่ยวกับการดำเนินงานวิทยุชุมชนให้แก่ประชาชนผู้สนใจอย่างต่อเนื่อง ภายใต้หลักการที่ว่า วิทยุชุมชนเป็นของชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน ดำเนินการโดยใช้รูปแบบอาสาสมัคร และไม่แสวงหากำไรทางธุรกิจ และในปี พ.ศ.๒๕๔๕ วิทยุชุมชนต้นแบบ ๑๐๐.๗๕ กาญจนบุรี ซึ่งถือว่าเป็นวิทยุชุมชนแห่งแรก ได้เริ่มดำเนินการอย่างเป็นทางการ ในช่วง พ.ศ.๒๕๔๗ รัฐบาลโดยกรมประชาสัมพันธ์ อนุญาตให้วิทยุชุมชนสามารถมีโฆษณาได้ ส่งผลให้จำนวนวิทยุชุมชนจากประมาณ ๕๐๐ สถานีเพิ่มเป็น ๒,๐๐๐ กว่าสถานี ภายในเวลา ๓ เดือนหลังจากประกาศอนุญาตให้มีโฆษณา และเพิ่มเป็นกว่า ๔,๐๐๐ สถานี ในปี ๒๕๕๒^{๑๐}

แม้การเกิดขึ้น การครอบครอง และการดำเนินการของวิทยุชุมชนเป็นที่น่ากังขาว่าเป็นวิทยุชุมชนที่ให้บริการชุมชนตามอุดมคติจริงๆ หรือไม่ เพราะการเกิดขึ้นของสถานีวิทยุไม่น้อยคือ รูปแบบรายการวิทยุเชิงธุรกิจ แต่กระนั้น อาจกล่าวได้ว่า นี่คือการเปิดพื้นที่อย่างมีนัยสำคัญ การเกิดขึ้นของวิทยุชุมชนที่ไม่เน้นเชิงธุรกิจก็มิใช่น้อยเช่นกัน โดยหลักการแล้วมันจึงทำให้เกิด

“นักสื่อสารภาคพลเมือง” ขึ้น ผู้จัดการรายการจำนวนมากไม่ได้ฝึกฝนให้เป็นนักจัดรายการหรือนักรายงานข่าวมืออาชีพ แต่สามารถใช้เครื่องมืออุปกรณ์ต่างๆ ในการสื่อสารประเด็นของตนเองไปยังชุมชน จนเกิดการแลกเปลี่ยนข่าวสารขึ้น และที่น่าสนใจคือ ประเด็นการนำเสนอไม่ได้อยู่ที่ปัญหาสัพเพเหระที่ต้องเผชิญในชีวิตประจำวันเพียงอย่างเดียว แต่มีการพูดถึงนโยบายของรัฐ การเมือง (เช่น สถานีวิทยุเสียงเหลือง,แดงซึ่งจะกล่าวต่อไป) การแก้ปัญหาผลกระทบจากภัยพิบัติ (เช่น วิทยุชุมชนคนเมืองลิ้) ฯลฯ

นอกจากนี้ กลุ่มคนที่ถูกเรียกว่า “คนชายขอบ” ในสังคม และนักพัฒนาบางส่วนที่ทำในประเด็นดังกล่าวก็พยายามเข้ามาใช้พื้นที่นี้ในการสื่อสารกับกลุ่มประเด็นของตน เช่น แมพเรดิโอ เชียงใหม่ (๒๕๔๕) ทำเรื่องแรงงานข้ามชาติ “วิทยุคลื่นเสียงเด็ก” Child Voice Radio (CVR) (๒๕๔๘) ของมูลนิธิศูนย์อุลุกหญิงจังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นรายการวิทยุที่จะให้ข้อมูลด้านสิทธิและการค้ามนุษย์ วิทยุชนเผ่า (มูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา-เชียงราย (๒๕๔๕) ฯลฯ อีกกลุ่มหนึ่งที่เข้ามาใช้วิทยุชุมชน คือ กลุ่มพระสงฆ์โดยมีความมุ่งหวังจะเผยแพร่ธรรมคำสั่งสอนทางพุทธศาสนา เช่น วิทยุเสียงธรรมเพื่อประชาชน (คลื่น ๙๔ MHz จ.น่าน) วิทยุชุมชนเสียงธรรม ลำปาง ๑๐๖.๗๕ FM วิทยุชุมชนธรรมะห้วยตองสัก อ.จอมทอง เชียงใหม่ (FM ๙๘.๗๕ MHz) วิทยุชุมชนเพื่อการศึกษาพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ๑๐๔.๕ Mhz ฯลฯ กลุ่มนี้มีแนวโน้มที่จะขยายตัวมากขึ้นในทุกๆ ด้าน ไม่เฉพาะสื่อวิทยุรวมไปถึงสื่อทางโทรทัศน์ รายการผ่านเคเบิลจันดาวเทียม

^{๑๐} พูลสมบัติ นามหล้า. “วิทยุชุมชน: การมีส่วนร่วมของประชาชนในสื่อเพื่อชีวิตและสังคมท้องถิ่น”, ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๒. เข้าถึงได้จาก <http://prachatai.com/journal/2009/06/24613> (๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๕)

อาจกล่าวได้ว่า พื้นที่ที่มีการเปิดพื้นที่ ก็มีพลเมืองจากหลากหลายกลุ่มพยายามเข้ามาขอส่วนแบ่งเพื่อสื่อสารในประเด็นของตนให้กับสังคมและกลุ่มของตนเองได้รับรู้ ในปัจจุบัน กสทช. ได้ถือกำเนิดแล้ว แต่การยืนยันสถานะให้วิถุชุมชนยังไม่เกิดขึ้นการเรียกคืนคลื่นจากกลุ่มทุนธุรกิจเพื่อมาจัดสรรใหม่ก็ถูกต่อต้านอย่างหนักทำให้ต้องเลื่อนเวลาจัดสรรคลื่นไปอีก ๓ ปี นอกจากนี้ กสทช. ยังออกประกาศเรื่องหลักเกณฑ์การอนุญาตทดลองประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง พ.ศ.๒๕๕๕ เมื่อวันที่ ๑๙ กันยายน บังคับให้ผู้ประกอบการวิทยุรายใหม่และรายเดิมต้องลดกำลังส่งเหลือ ๕๐๐ วัตต์ ลดความสูงเสาสูงเหลือ ๖๐ เมตร และลดรัศมีกระจายเสียงเหลือ ๒๐ กิโลเมตร^{๑๑} จึงอาจกล่าวได้ว่าพื้นที่สื่อสารทรงพลัง และมีผลต่ออำนาจมาก รัฐจึงพยายามเข้ามาจัดการควบคุม

ข่าวออนไลน์ สื่อทางเลือก

ส่วนสื่อทางเลือกที่เกิดขึ้นบนอินเทอร์เน็ตในช่วงแรกเริ่มและเปิดพื้นที่ให้กับประชาชน หรือสาธารณชนได้เข้ามาสื่อสารประเด็นของตนเอง ที่เด่นๆ คือ ประชาธรรม และประชาไท แม้ว่าข่าวสาร หรือบทความโดยส่วนใหญ่ของทั้งสองเว็บนี้จะเป็นการผลิตโดยกองบรรณาธิการ หรือคอลัมนิสต์ แต่ได้เปิดโอกาสให้คนอ่าน ชาวบ้าน ส่งข่าวสาร ข้อมูลเข้ามา แต่สื่อทางเลือกในช่วงนี้ก็เป็นที่น่าพอใจสำหรับชาวชอที่ไม่ได้มีตลาดมวลชนที่กว้างขวางนัก โดยเฉพาะในทศวรรษ ๒๕๔๐ ที่ยังไม่มีแรงกระตุ้นทางการเมือง และพื้นที่ดังกล่าวสัมพันธ์กับเขตจังหวัดในภาคเหนือไม่น้อย โดยเฉพาะในฐานะของพื้นที่ชายขอบและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

การก่อตั้งสำนักข่าวประชาธรรมเกิดขึ้นจากการที่กลุ่มนักคิด นักพัฒนาเอกชน และนักกิจกรรมภาคเหนือในช่วงปลายปี ๒๕๔๒ ที่ได้สรุปบทเรียนการต่อสู้กับรัฐในช่วงทศวรรษ ๒๕๓๐ ว่าข่าวสารภาคประชาชนอันได้แก่ ปัญหาความยากจน ปัญหาคนชายขอบและปัญหาของชุมชนท้องถิ่นต่างๆ ยังมีได้ถูกนำเสนอสู่สังคมมากเพียงพอ เนื่องด้วยข้อจำกัดของสื่อมวลชนและของภาคประชาชนเอง ทุนพาณิชย์และบริโภคนิยมมีส่วนทำให้เกิดการสื่อสารทางเดียวจากรัฐมาสู่ประชาชน และจากเมืองสู่ชนบทในขณะที่สังคมไทยได้ก้าวล่วงสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ซับซ้อน ประชาชนระดับล่างลุกขึ้นทวงถามสิทธิในการจัดการทรัพยากรดิน น้ำ ป่า อันเป็นปัจจัยการผลิตขั้นพื้นฐานที่ถูกการพัฒนาในห้วง ๕ ทศวรรษที่ผ่านมาพาล่าผลาญไป ทว่าข้อมูลข่าวสารภาคประชาชนเหล่านี้จะปรากฏเป็นข่าวก็ต่อเมื่อมีความขัดแย้งรุนแรงเกิดขึ้น หรือไม่หากเป็นข่าวก็มักนำเสนอแต่เพียงปรากฏการณ์ของข่าวเท่านั้น^{๑๒}

ด้วยความเชื่อที่ว่า คนไทยจำนวนมากไม่ว่าจะเป็นนักธุรกิจ ชนชั้นกลาง ชาวบ้านกำลังตื่นตัวที่จะมีส่วนร่วมในนโยบายสาธารณะ การติดตาม ตรวจสอบรัฐ และการพึ่งตนเองในการจัดการปัญหา ทั้งประเด็นประชาธิปไตย สิทธิมนุษยชน การศึกษา สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ฯลฯ ทำให้ในปี ๒๕๔๓ มีการจัดตั้งสำนักข่าวประชาธรรม โดยการระดมทุนในเครือข่ายองค์กรภาคประชาชน ทั้งองค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชาวบ้าน และนักวิชาการ เงินทุนเริ่มต้นของสำนักข่าวประชาธรรมเริ่มต้นเพียง ๓๐๐,๐๐๐ บาท เป็นเงินทุนจำนวนไม่มากเลยเมื่อเทียบกับสำนักข่าวใหญ่ๆ ที่ใช้

^{๑๑} มติชนออนไลน์. “กสทช.ลุย” ๕๐๐ วิทยุชุมชน “ทั่วปท. ลด” กำลังส่ง-เสาสูง “ฝ่าฝืนปรับ ๕ ล้าน”. ๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๕. เข้าถึงได้จาก http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1352084053&grpid=00&catid=00. (๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๕)

^{๑๒} สำนักข่าวประชาธรรม. “สรุปบทเรียนสำนักข่าวประชาธรรม”, ๒๕๕๗ (เอกสารสำเนา) อ้างถึงใน ประชาธรรม. “ความเป็นมาของประชาธรรม”. เข้าถึงได้จาก <http://prachatham.com/about.htm> (๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๕)

เงินทุนมหาศาล^{๑๓} ด้วยเงินทุนที่จำกัด ประชาชนจึงเน้นกองบรรณาธิการขนาดเล็ก และเดินสายอบรมการทำข่าวทั่วประเทศโดยเน้นไปที่เครือข่ายภาคประชาชน ก่อให้เกิด “เหยี่ยวข่าว” หรือก็คือ “นักข่าวภาคประชาชน” เขาเหล่านี้จะทำการส่งข่าวในพื้นที่เข้ามายังกองบรรณาธิการประชาชน ซึ่งพิจารณาตีพิมพ์ผ่านเว็บไซต์ หากข่าวที่นำเสนออย่างไม่อยู่ในรูปแบบข่าวก็จะมีระเบียบเรียงใหม่

ด้วยวิธีเช่นนี้ ข่าวเล็กข่าวน้อย ก็จะมีปรากฏเป็นภาพที่ชัดเจนขึ้น สร้างประเด็นปัญหาสาธารณะขึ้นมาทำให้สังคมเข้าใจปัญหาอันสลบซับซ้อนได้ กองบรรณาธิการจะเชื่อมโยงให้กลายเป็นภาพใหญ่เพื่อให้เห็นถึงปัญหาเชิงนโยบาย^{๑๔} ที่น่าสนใจก็คือ ความเชื่อมโยงของสำนักข่าวประชาชนนี้มีความเชื่อมโยงกับเมืองหลวงของภาคเหนืออย่างเชียงใหม่ทั้งในฐานะตำแหน่งที่ตั้งและโต๊ะข่าว-กองบรรณาธิการ อันประกอบด้วยบรรณาธิการสำนักข่าวประชาชน ผู้สื่อข่าว อาสาสมัครนักวิชาการ นักกิจกรรมอิสระ ผู้ปฏิบัติงานองค์กรพัฒนาเอกชนในจังหวัดเชียงใหม่ การตั้งมั่นที่เชียงใหม่ของประชาชน กลับตรงกันข้ามกับการยุบตัวของศูนย์ข่าวภูมิภาคอีสานและใต้ที่ปิดตัวลงไปในปีที่ ๓ ของการก่อตั้ง

มูลนิธิการะจกเงาเชียงราย-โทรทัศน์ชุมชน^{๑๕}
ถือกำเนิดขึ้นโดยมีที่มาไม่ต่างจากประชาชน เริ่มจากคนหนุ่มสาวกลุ่มหนึ่งจำนวน ๕ คน ในปลายปี ๒๕๓๔ ซึ่งประกอบด้วยนักกิจกรรมในรั้วและนอกรั้วมหาวิทยาลัย รวมกลุ่มกันทำกิจกรรมต่อเนื่องจาก

กิจกรรมทางการเมืองหลังช่วงการทำรัฐประหารของคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) โดยในขณะนั้นใช้ชื่อกลุ่มว่า “กลุ่มศิลปินวัฒนธรรมกระจกเงา” ทำกิจกรรมโดยแสดงละครสะท้อนสังคมตามที่ต่างๆ ในปี ๒๕๓๘ ทำเว็บไซต์ขึ้นในชื่อ www.thebangkok.com และได้พยายามส่งเสริมการใช้ ICT ในงานพัฒนาสังคม ปี ๒๕๔๑ เคลื่อนย้ายพื้นที่งานสู่เชียงใหม่พร้อมกับเปลี่ยนชื่อเว็บไซต์เป็น **บ้านนอกดอทคอม** สิ่งเหล่านี้ทำให้เห็นได้ชัดถึงการมุ่งหน้าสู่ชนบท และการขยายตัวของสื่อที่มีพื้นที่ตั้งอยู่นอกกรุงเทพฯ มากขึ้น

มูลนิธิการะจกเงาเชียงรายพยายามสร้างพื้นที่สื่อสารที่แตกแขนงแยกย่อยออกไปอีก ด้วยความหวังว่าการกระจายคลื่นวิทยุและโทรทัศน์ตามรัฐธรรมนูญปี ๒๕๔๐ มาตรา ๒๖ จึงพยายามทดลองโทรทัศน์ชุมชน โดยให้ชุมชนออกแบบ ซึ่งมีถึงสิบรายการ ทั้งรายการกฎหมาย อาหาร สุขภาพ รายการเยี่ยมชุมชน รายการวัฒนธรรม รายการข่าว แต่พอทำมาระยะหนึ่งก็เริ่มพบว่า รูปแบบเช่นนี้ทำให้เสียเวลาไปกับกระบวนการผลิตอย่างมาก ทำให้มีการปรับรูปแบบรายการให้มีจำนวนลดลงและทำให้ง่ายขึ้น จนเหลือเพียงรายการเวทีเสวนาในชุมชน โดยประเด็นการเสวนาก็ยังมาจากคนในชุมชน ที่จะผลักดันให้พวกเขากำหนดว่าถึงประเด็นเนื้อหาตนเอง ดังที่ปรากฏประเด็นเรื่องเด็กเรื่องการกินเหล้า ยาเสพติด เป็นต้น หลังจากนั้นจะเชิญคนในชุมชนมาแลกเปลี่ยน อย่างไรก็ตามการออกอากาศของทีวีชุมชนก็ไม่ปะติดปะต่อ ออกเป็นบางคราว การริเริ่มเช่นนี้ไม่ปรากฏข่าวว่า เจ้าหน้าที่รัฐได้เข้ามาก้าวท้าว^{๑๖} ต่างจากทางภาคใต้กลับพบว่า

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน

^{๑๔} นันทา เบญจศีลารักษ์, สัมภาษณ์, มกราคม ๒๕๕๒

^{๑๕} สรุปรจาก บ้านนอกดอทคอม. “กว่าจะเป็นกระจกเงา”. ๒๕๕๔. เข้าถึงได้จาก <http://home.bannok.com/aboutus> (๑๓ ธันวาคม ๒๕๕๕) และ บ้านนอกทีวี. “กว่าจะเป็นบ้านนอกทีวี”. เข้าถึงได้จาก <http://home.bannoktv.com/about> , (๑๓ ธันวาคม ๒๕๕๕)

^{๑๖} ไทยเอ็นจีโอ. “บ้านนอกTV อนาคตทีวี” เข้าถึงได้จาก http://www.thaingo.org/story3/news_television_120546.htm, (๑๓ ธันวาคม ๒๕๕๕)

การดำเนินการโทรทัศน์ชุมชนกลับถูกจับกุม^{๑๗}

ส่วน **ประชาไท** เกิดขึ้นจากการริเริ่มของจอน อึ้งภากรณ์ อดีตสมาชิกวุฒิสภา และคณะบุคคล ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกวุฒิสภา, นักกิจกรรมสังคม, นักวิชาการด้านสื่อมวลชน และสื่อมวลชนโดยให้เหตุผลของการจัดตั้งหนังสือพิมพ์อิสระบนเว็บว่า ความคิดเรื่องการทำหนังสือพิมพ์เกิดขึ้นนานแล้ว ถ้าถามว่ามีเหตุการณ์อะไรที่เป็นแรงผลักดันให้สนใจที่จะทำสื่อ เป็นเหตุการณ์ซัดๆ คงไม่มี แต่เป็นความรู้สึกจากสถานการณ์ภาพรวมว่าสื่อมวลชนบ้านเราไม่เป็นอิสระ โดยเฉพาะสื่อโทรทัศน์ บรรยายากศของสื่อมันกลับไปคล้ายยุคเผด็จการทหาร ในวันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๔๗ จึงได้จัดทะเบียนจัดตั้งคณะบุคคลร่วมดำเนินโครงการวารสารข่าวทางอินเทอร์เน็ตเพื่อการศึกษาและสุขภาพของชุมชน ระบุวัตถุประสงค์ของคณะบุคคลไว้ว่าเพื่อดำเนินการจัดทำเว็บไซต์วารสารข่าวและสาระบบนเท็งสำหรับประชาชนทั่วไป ให้ได้มีมุมมองที่รอบด้านในการติดตามข่าวสาร และเป็นช่องทางการสื่อสารสำหรับประชาชนในทุกระดับ โดยเป็นการดำเนินการแบบไม่แสวงผลกำไร และเมื่อวันที่ ๖ กันยายน ๒๕๔๗ ได้เผยแพร่ข่าวและสาระบบนเท็งอย่างเป็นทางการและดำเนินการต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน^{๑๘}

ประชาไท เป็นเว็บไซต์ข่าวทางเลือกที่นำเสนอข่าวสาร บทความ ความคิดเห็น คอลัมน์ที่แตกต่างออกไปจากสื่อกระแสหลัก นอกจากนี้ยังเปิดโอกาสให้คนอ่าน ชาวบ้าน นิสิต นักศึกษา ส่งข่าวสาร ข้อมูล ประสบการณ์เข้ามาให้ โดยเปิดพื้นที่ในส่วน “บทความ” “เว็บบอร์ด” ซึ่งปัจจุบันปิดตัวลงไป เนื่องจากไม่สามารถดูแลจัดการได้ในสภาพที่มีกฎหมายคุกคามอยู่ “Blog” “นักข่าวพลเมือง” ที่ปัจจุบันมีการให้พื้นที่กับสิ่งที่เรียกว่า “นักข่าวพลเมือง” โดยเฉพาะ ที่น่าสนใจคือ ประชาไทมีภาคภาษาอังกฤษที่เปิดโอกาสให้ผู้สนใจเข้ามาช่วยแปลข่าว แปลบทความจากเวอร์ชันภาษาไทยเป็นเวอร์ชัน ภาษาอังกฤษ ทำให้นิสิต นักศึกษา นักเลงภาษาผู้สนใจการเขียน การแปล สามารถใช้เป็นเวทีฝึกฝนฝีมือ^{๑๙} ไม่เพียงเท่านั้น ประชาไท ยังนำเสนอข่าวสารจากภูมิภาคต่างๆ ด้วย ประชาไทเคยตั้งสำนักงาน สาขาอยู่ในภูมิภาค สำหรับภาคเหนืออยู่ที่เชียงใหม่ ในช่วงเวลาหนึ่งจึงพบการนำเสนอทั้งข่าวสาร สรุปรายการเสวนา ประเด็นสาธารณะที่เกี่ยวกับพื้นที่ภาคเหนือจำนวนมาก นำเสียดายที่ว่า ปัจจุบันสาขาภาคเหนือถูกยุบไปแล้ว

การเกิดขึ้นของประชาไท คาบเกี่ยวระหว่างกาเนิดขึ้นของนักข่าวพลเมืองในสื่อรูปแบบเดิม ที่เป็นงานเขียน, วิทย์, web ๑.๐^{๒๐} ฯลฯ กับการเกิดขึ้นของสื่อ

^{๑๗} ASTV ผู้จัดการออนไลน์. “จับวิทยุ-โทรทัศน์ชุมชนนครศรีฯไม่ได้รับอนุญาตยึดเครื่องส่งดำเนินคดี”. ๓ มิถุนายน ๒๕๕๔ เข้าถึงได้จาก <http://www2.manager.co.th/Crime/ViewNews.aspx?NewsID=9540000068153> (๑๓ ธันวาคม ๒๕๕๕)

^{๑๘} ประชาไท. “เกี่ยวกับประชาไท”. เข้าถึงได้จาก <http://prachatai.com/about> (๑๐ ธันวาคม ๒๕๕๕)

^{๑๙} มานะ ตรีริยาภิวัฒน์. “Citizen Journalism...วารสารศาสตร์พลเมือง (๒)”. ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๒. เข้าถึงได้จาก http://www.tja.or.th/index.php?option=com_content&view=article&id=1071:citizen-journalism-2&catid=46:academic. (๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๕)

^{๒๐} Web ๑.๐ คือ ลักษณะการใช้งานอินเทอร์เน็ตระยะเริ่มแรก ที่เป็นการใช้ข้อมูลด้านเดียว (One way Communication) ระหว่างเว็บ ๑ เว็บ โดยจะมีผู้ใช้ ๑ คนคือ ผู้สร้างเว็บ (web master) เป็นผู้ให้ข้อมูล และผู้เข้าชมเว็บเป็นผู้รับข้อมูล นั่นคือลักษณะการใช้งานของ E-Mail, Download, Search Engine, ซึ่งเปรียบเทียบกับพัฒนาการขั้นต่อมาคือ web ๒.๐ ที่เป็นเครือข่ายทางสังคม (Social network) ที่เน้นการแบ่งปัน (Sharing) รูปภาพ สื่อต่างๆ (Multimedia) รวมทั้งข้อมูลที่สมาชิกภายในกลุ่มเครือข่ายสังคมนั้นมีอยู่ เป็นการติดต่อ ๒ ทาง (Two-way Communication) และผู้ใช้ยังมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ (Co-Creation) และนำเสนอ Content ไม่ใช่ Content Provider (ผู้นำเสนอเนื้อหาข้อมูล ความรู้) ปัจจุบันมีการกล่าวถึง web ๓.๐ ทำให้อินเทอร์เน็ตกลายเป็นฐานข้อมูล ความรู้ขนาดใหญ่ ที่ข้อมูลทุกอย่างถูกเชื่อมต่อกันอย่างเป็นระบบ

รูปแบบใหม่นั้นคือ งานดิจิทัล มีเดีย Web ๒.๐ ฯลฯ ประกอบกับเนื้อหา (Content) ที่ดึงดูด พื้นที่ที่เปิดกว้างให้ผู้อ่านได้แสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ ทำให้เกิดชุมชนของข้อมูลข่าวสารขนาดใหญ่ทั้งในรูปแบบของข่าวสารที่เป็นแบบแผน กับข้อมูลข่าวสารความเห็นจากผู้อ่าน จึงอาจเรียกได้ว่าเป็นชุมชนข่าวสาร และเป็นพื้นที่แรกๆ ที่ทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ทางด้านข่าวสารของนักข่าวมืออาชีพ กับนักข่าวพลเมือง

สื่อทางเลือกเหล่านี้ สะท้อนให้เห็นภาพของการเคลื่อนไหวของความต้องการเสพข่าวสารที่นอกเหนือไปจากสื่อกระแสหลักที่เสนอความบันเทิง และทิศทางการพัฒนาที่ซับซ้อนนำเหล่านั้นเป็นผู้กำหนด หากเราลองพิจารณาที่มาของสื่อทางเลือกนี้จะพบว่า ประเด็นที่พวกเขาเห็นว่าควรนำเสนอเป็นประเด็นที่ไม่มีอยู่ในสื่อกระแสหลัก พวกเขาพยายามจะสร้างแนวทางการสื่อสารแบบสองทาง และสื่อสารจากล่างขึ้นบน

เสียงจาก องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนประชาชนที่ถูกเหยียด

ในทศวรรษ ๒๕๔๐ ภาคประชาชน เอ็นจีโอ มีบทบาทครอบงำความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นและชนบทอย่างสูง ทั้งในแง่ความรู้ความเข้าใจ และภาพลักษณ์ต่างๆ ความรังเกียจ “นักการเมือง” และ “การเมืองในระบบ” ทำให้สนามเลือกตั้งท้องถิ่นในเบื้องต้นถูกละเลยความสำคัญ ทั้งที่กลไกของสิ่งที่เรียกว่า “รัฐบาล

ท้องถิ่น” หรือการบริหารราชการส่วนท้องถิ่นเป็นส่วนสำคัญในฐานะองค์กรที่รับการกระจายอำนาจมาสัมพันธ์กับประชาชนอย่างใกล้ชิดมากยิ่งขึ้น

หลังจากที่ รัฐสภาได้พิจารณาผ่านกฎหมายท้องถิ่นแก้ไขเพิ่มเติม ๓ ฉบับ ได้แก่ พระราชบัญญัติองค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) ฉบับที่ ๓ พ.ศ. ๒๕๔๖, พระราชบัญญัติเทศบาลฉบับที่ ๑๒ พ.ศ. ๒๕๔๖, และพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ฉบับที่ ๕ พ.ศ. ๒๕๔๖ ทำให้ทุกตำแหน่งขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในทุกระดับ มาจากการเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชนเป็นครั้งแรก ในปี พ.ศ. ๒๕๔๖^{๒๑} การกระจายอำนาจอย่างมหาศาลในครั้งนั้น แม้ในช่วงแรกจะไม่ตระหนักถึงพลังของมันมากนัก แต่ก็พบว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเหล่านั้นเป็นพื้นที่สำคัญในการพัฒนาท้องถิ่น รวมถึงสามารถสนองความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นได้ในระดับหนึ่ง เช่น กรณี อบต.เมืองแหง อ.เวียงแหง จ.เชียงใหม่ ร่วมกับชาวบ้านด้านโรงฟ้า ถ่านหินลิกไนต์^{๒๒} ฯลฯ

หน่วยทางการเมืองใหม่ที่เกิดขึ้นนี้พยายามสร้างการสื่อสารทั้งในพื้นที่ และภายนอก ไม่ว่าจะเป็นการแจ้งข่าวสาร ประกาศเสียงตามสาย ขอคลื่นวิทยุ สร้างเว็บไซต์ในโลกอินเทอร์เน็ต สื่อที่พวกเขาพยายามใช้เพื่อการประชาสัมพันธ์โดยเฉพาะหน่วยงานระดับองค์การบริหารส่วนตำบล ก็คือ คลื่นวิทยุ ซึ่งรัฐก็เปิดโอกาสให้แต่มีเงื่อนไขที่สำคัญ คือ ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ได้รับการจัดสรรความถี่วิทยุทุกแห่ง ต้องเฝ้าฟัง (Monitoring) ความถี่ ๑๖๒.๕๒๕ MHz ที่เป็นช่อง

^{๒๑} ชัยพงษ์ สำเนียง. “รากฐานประชาธิปไตยและพื้นที่ทางการเมืองของประชาชน: ผ่านองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.)” ใน ประชาออนไลน์. ๒๔ มิถุนายน ๒๕๕๕. เข้าถึงได้จาก <http://prachatai.com/journal/2012/06/41247> (๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๕)

^{๒๒} กรณีนี้เกิดจากการที่ชาวบ้านร่วมมือกับชาวบ้านทั้งอำนวยความสะดวกในการใช้พื้นที่ประชุม ใช้เสียงตามสาย ฯลฯ ร่วมเคลื่อนไหวคัดค้าน ดูนใน สำนักข่าวประชาธรรม. “ท้องถิ่นเวียงแหงรวมพลังต้านเหมืองลิกไนต์”. เข้าถึงได้จาก http://www.prachatham.com/detail.htm?code=n1_25062007_01 (๒๕ มิถุนายน ๒๕๕๐)

เรียกขาน เพื่อการติดต่อประสานงานหรือสั่งการจากหน่วยงานในสังกัดกระทรวงมหาดไทย รวมทั้งการเรียกขานของสถานีวิทยุคมนาคมที่เกี่ยวข้อง หน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ประสงค์จะใช้สิทธินี้จะต้องติดต่อประสานงานกับหน่วยงานในสังกัดกรมการปกครอง ให้ใช้ความถี่ ๑๖๒.๑๒๕ MHz ของกรมการปกครอง^{๒๓} กรณีนี้ทำให้ทนายธรรมวาทิตวิทยุอบต. เป็นเพียงการสวมรอยของกรมประชาสัมพันธ์ไม่ใช่วิทยุชุมชน เนื่องจากองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เป็นองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นที่ใช้อำนาจรัฐในการทำงาน อบต. จึงจัดว่าเป็นว่าเป็นส่วนหนึ่งของภาครัฐไม่ใช่องค์กรภาคประชาชน ซึ่งเป็นการสื่อสารด้านเดียวจากหน่วยงานของรัฐ นอกจากนี้ การที่รัฐนำคลื่นไปแจกเท่ากับเป็นการคงความคิดการบริหารแบบบนลงล่างของระบอบอำนาจนิยม ซึ่งตรงกันข้ามกับกระบวนการประชาธิปไตยที่ประชาชนอาสาเข้ามาดำเนินการเองอย่างเป็นอิสระ^{๒๔} มิติของความเป็นรัฐท้องถิ่นที่มุ่งเน้นสร้างฐานความเข้มแข็งของผู้ในแนวตั้ง แสดงให้เห็นอีกกรณีหนึ่งนั่นคือ มีผู้เห็นโอกาสในการลงทุนกับองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ดังกล่าว ถึงกับทำหนังสือพิมพ์รายปักษ์ อปท.นิวส์ ในปี ๒๕๔๙ อ้างว่ามียอดพิมพ์ ๑๒๐,๐๐๐ ฉบับ/ครั้ง เพียงแต่เนื้อหาภายในเป็นข่าวและความเคลื่อนไหวในโครงการสำคัญ ของหน่วยงานภาครัฐและเอกชนวิสัยทัศน์ของผู้บริหาร เทศบาล อบต. อบจ. และผู้นำชุมชนท้องถิ่น แต่นั่นก็คือ รูปแบบเดิมของการนำเสนอ

ยังเป็นแบบสื่อกระแสหลัก และยังเป็นเสียงจากมุมมองของผู้นำเสนอมากกว่า^{๒๕}

สื่อสมัครเล่น ชุมชนความรู้สาธารณะ และการสื่อสารของท้องถิ่น

พื้นที่ในโลกอินเทอร์เน็ตที่เกิดขึ้นในช่วงทศวรรษ ๒๕๔๐ ทำให้เกิดชุมชนออนไลน์ อันเป็นพื้นที่แบบใหม่ที่ทำให้คนอีกมากที่ปรากฏตัวในนามของสำนักท้องถิ่นนิยมผ่านความรู้ท้องถิ่น กีฬา และบันเทิง แรกเริ่มมันเป็นเว็บไซต์ที่นำเสนอผ่านหน้าเว็บได้เพียงอย่างเดียว แต่ก็ได้มีกลุ่มคนชั้นกลางจำนวนหนึ่งที่เข้าถึงพื้นที่และพยายามสร้างเว็บไซต์เพื่อเป็นที่รวบรวมเสนอ แลกเปลี่ยนข้อมูลกับสิ่งที่ตัวเองสนใจตั้งกรณีของเว็บไซต์โลกล้านนา^{๒๖} ก่อตั้งราวเมษายน ปี ๒๕๔๓ ปาวารณาว่าเป็นเว็บไซต์ของคนเมือง กำเนิดขึ้นในเชียงใหม่ เพื่อเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นแก่ผู้สนใจในข้อมูล ความรู้และศิลปวัฒนธรรมต่างๆ ของชาวล้านนาทั่วประเทศไทย

เว็บไซต์ที่เกิดขึ้นในช่วงแรกๆ น่าจะให้ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ เพียงด้านเดียว จนมาช่วงหลังจากเกิดการพัฒนาเว็บเวอร์ชันใหม่แล้ว บางเว็บจึงเปลี่ยนมาเป็นชุมชนเว็บบอร์ด ซึ่งน่าจะเป็นช่วงหลัง ๒๕๔๕ เป็นต้นมา *เว็บไซต์-เว็บบอร์ดเชียงใหม่ ๑๐๘* เกิดขึ้น

^{๒๓} องค์การบริหารส่วนตำบลคูริง. “การขออนุญาตให้ตั้งสถานีวิทยุคมนาคม และใช้เครื่องวิทยุคมนาคมขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น”. (ม.ป.ป.). เข้าถึงได้จาก <http://www.khuring.com/index.php?lay=show&ac=article&id=5364774&Ntype=4> (๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๕)

^{๒๔} อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์. “ความแตกต่างระหว่างวิทยุชุมชน และวิทยุ อบต.” ใน วิทยุชุมชนทำไทร. ๒๕๔๖. เข้าถึงได้จาก http://www.watthasai.org/chumchon/c_obt_radio.html (๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๕)

^{๒๕} อปท.นิวส์. “เกี่ยวกับเรา” ใน อปท. นิวส์ (ออนไลน์) เข้าถึงได้จาก <http://www.opt-news.com/th/about.html> (๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๕)

^{๒๖} โลกล้านนา. “เกี่ยวกับโลกล้านนา”. เข้าถึงได้จาก http://www.lannaworld.com/about_us/ (๑๓ ธันวาคม ๒๕๕๕)

ราวปี ๒๕๔๖ สร้างขึ้นมาเพื่อเป็นชุมชนชาวอินเทอร์เน็ตของจังหวัดเชียงใหม่-ลำพูน และคนเมืองที่อยู่ไกลบ้าน และ/หรือผู้มาเยี่ยมเยือนทุกคน เป็นสังคมแลกเปลี่ยนข่าวสาร ร้องทุกข์ และเรื่องสัพเพเหระ ยกเว้นเรื่องการเมือง เว็บไซต์ทำนองเดียวกันก็เกิดขึ้นในจังหวัดอื่นๆ ในพื้นที่ภาคเหนือ ได้แก่ *เชียงรายไฟท์ส (๒๕๔๗)*, *เว็บบล็อก on Lamphang : เปิดโลกลำปาง (๒๕๔๙)*, *เว็บบอร์ด ๑๐๘ Lamphang (๒๕๕๒)* *แอดแดร์ Addphrae.com* ฯลฯ ที่น่าสนใจเป็นพิเศษก็คือ การเติบโตของมวลชนท้องถิ่นผ่านกิจกรรมกีฬา นั่นก็คือ ฟุตบอลอาชีพที่กลายเป็นกีฬามวลชนที่ได้รับความสนใจอย่างแพร่หลายอันเนื่องมาจากการบูมของฟุตบอลไทยพรีเมียร์ลีกในระดับชาติ ตั้งแต่ช่วงปี ๒๕๕๒-๒๕๕๓ อาานิสงส์ของความนิยมกีฬาดังกล่าวเชื่อมโยงมาสู่ระดับจังหวัด และได้ปลุกกระแสท้องถิ่นนิยม-จังหวัดนิยม ได้เป็นอย่างดี เพราะการเกิดขึ้นของทีมฟุตบอลไม่ได้มีแค่นักเตะ แต่ยังมีทีมกองเชียร์แฟนคลับที่ติดตามเชียร์ทีมรักของตัวเองด้วยการพบปะของพวกเขาไม่ได้มีเพียงบนอัฒจันทร์เท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารผ่านเว็บไซต์-เว็บบอร์ดด้วย บางแห่งก็ใช้พื้นที่ของเว็บไซต์สโมสร บางแห่งก็ใช้พื้นที่เว็บไซต์ของตัวเอง ตัวอย่างเว็บไซต์-เว็บบอร์ดเช่น *หมาเห่าใบตองแห้ง (www.mhahao.com)* แฟนคลับของ*เชียงใหม่เอฟซีกรีนแก๊ง (www.gglampang.com)* แฟนคลับของ*ลำปางเอฟซี, น่านริเวอร์แก๊ง (www.nanrivergang.com)* แฟนคลับของ *น่านเอฟซี* ฯลฯ

ขณะที่บางแห่งแฟนคลับก็ใช้พื้นที่ของสโมสรเปิดให้เลยเช่น *แพร์ยูไนเต็ด (www.phraeutd.net)* *ลำพูนวอร์ริเออร์ (http://board.lamphunwarrior.com/)* *เชียงรายยูไนเต็ด (www.chiangrai-united.com/board)* สอดคล้องกับสถิติการใช้อินเทอร์เน็ตของ

TrueHits ที่พบว่าปริมาณเข้าชมเว็บไซต์ของไทยโตขึ้นประมาณ ๖ เท่าตัวในช่วง ๖ ปีที่ผ่านมา (ตั้งแต่ปี ๒๕๔๗-๒๕๕๓) หรือคิดเป็นต่อปี คือโตปีละ ๑ เท่าตัว โดยมีอัตราการเติบโตที่ค่อนข้างต่อเนื่องและคงที่^{๒๗}

ประชาธิปไตยของผู้บริโภคและอำนาจการโหวต

พบว่ากระแสการบริโภคข่าวเกิดขึ้นอย่างมหาศาลเนื่องมาจากรายการข่าวโทรทัศน์ที่เกิดจากการ “เล่าข่าว” ซึ่งลดทอนและอารมณ์ข่าวที่เป็นทางการแบบผู้รายงานข่าว มาเป็นการเล่าข่าวที่ผ่านการออกแบบและจงใจ อาทิ เรื่องเล่าเช้านี้ (ช่อง ๓ ปี ๒๕๔๖-ปัจจุบัน) คุยคุ้ยข่าว (ช่อง ๙ ปี ๒๕๔๗-๒๕๔๙) ซึ่งกลายมาเป็นรายการเล่าข่าวต้นแบบมาถึงปัจจุบัน ที่น่าสนใจก็คือว่าได้มีการเริ่มเปิดการส่งข้อความสั้นทางโทรศัพท์ (SMS) เพื่อแสดงความรู้สึกต่อข่าวสารรายการและผู้ดำเนินรายการ และยิ่งไปกว่านั้นก็คือการเปิดให้มีการโหวตความคิดเห็นของผู้ชมทางบ้านในประเด็นต่างๆ ซึ่งปรากฏในรายการ คุยคุ้ยข่าว

นอกจากรายการ ทู อคาเดมี่ แฟนเทเชีย (๒๕๔๗) ที่เป็นรายการทางโทรทัศน์ระบบบอกรับสมาชิกแล้ว รายการ เดอะสตาร์ ค้นฟ้าคว้าดาว (The Star) ที่ออกอากาศทางช่อง ๙ ในปี ๒๕๔๖ ยังเป็นรายการประกวดร้องเพลงที่เปิดโอกาสให้ผู้ชมทางบ้านโหวตเพื่อหาผู้ชนะ นอกจากเสียงของผู้โหวตคือเสียงตัดสินสำคัญในด้านหนึ่งแล้วยังทำให้เห็นถึงการตอบโต้และการมีส่วนร่วมของประชาชน แต่ในอีกด้านหนึ่งทำให้เราเห็นถึงอำนาจโหวตที่มีสิทธิคือผู้มีเงิน สถิติของรายการ ทู อคาเดมี่ แฟนเทเชีย พบว่า AF1 มียอดการโหวต ๙ ล้านโหวต AF2 มียอด ๑๑ ล้านโหวต AF3 มียอด ๑๓.๕ ล้านโหวต และ AF4 มีจำนวนการ

^{๒๗} เครือข่ายพลเมืองเน็ต. *คู่มือนักข่าวพลเมือง* (กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์), ๒๕๕๓, น.๒๐

โหวตถึง ๒๐ ล้านโหวต^{๒๘} และแน่นอนปริมาณมหาศาลดังกล่าวก็คือ การโหวตเข้าสู่ส่วนกลาง ประชาธิปไตยแบบผู้บริโภครายอย่างเหลือล้นเช่นนี้ เป็นคนละเรื่องกับประชาธิปไตยแบบพลเมืองที่เห็นคนเท่าเทียมกัน

กรณีที่น่าสนใจมากก็คือ การแพร่หลายของการที่ โน้ต อุดม แต่พานิช เลือกคำว่า “ลำปางหนาวมาก”^{๒๙} ในการแสดง *เดี่ยว ๗* (๒๕๕๑) โดยอ้างว่ามาจาก SMS รายการเล่าข่าว รายการหนึ่ง มุกข้าฉันนี้ไม่ได้เกิดขึ้นมาลอยๆ เพราะตัวนักแสดงเพียงอย่างเดียวแต่เกิดขึ้นมาบนฐานความรู้และความเข้าใจของมุกนั้นๆ อีกด้วย มุก “ลำปางหนาวมาก” อันเป็นที่จดจำและถูกนำไปใช้เล่นต่ออย่างแพร่หลาย จึงเกิดมาจากการรับรู้ การดำรงอยู่ของการสื่อสารแบบใหม่นี้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ท้องถิ่นนิยมกับการเมืองร่วมสมัย ปลายทศวรรษ ๒๕๔๐

รัฐประหาร ๒๕๔๙ เป็นหมุดหมายสำคัญของการเมืองร่วมสมัยยุคนี้ ในด้านหนึ่งมันทำให้เกิดการเขย่าตัวครั้งสำคัญของอุดมการณ์ทางการเมือง มีการแบ่งแยกขั้วทางการเมืองอย่างชัดเจนที่สุดนับแต่หลังคำสั่ง ๖๖/๒๕๓๓ แต่ในด้านหนึ่งแล้วมันทำให้สำนึกท้องถิ่นและเสียงเหล่านั้นจากพื้นที่ต่างๆ ถูกเบียดบังด้วยเสียงเรียกร้องทางการเมืองระดับชาติ ไม่เพียงเท่านั้นความเคลื่อนไหวด้านท้องถิ่นนิยมที่ผูกพันกับแนวความคิดชุมชนนิยมและการเคลื่อนไหวของ

ประชาชน ถูกผนวกไปกับอุดมการณ์ทางการเมืองที่แบ่งฝั่งกันอย่างชัดเจน ทำให้แรงทางการเมืองยิ่งผลึกความชอบธรรมด้านนี้ออกไปอยู่ในมุมที่มีมิติมากยิ่งขึ้น เรื่องของเรื่องมันเริ่มต้นมาตั้งแต่ก่อนรัฐประหารที่พลังทางการเมืองที่สอบทานรัฐบาลกลับกลายเป็นพลังอนุรักษ์นิยมที่บ่อนเซาะประชาธิปไตย ในด้านหนึ่งแล้วการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยหลังรัฐประหาร ๒๕๔๙ เป็นการรวมศูนย์การเมืองเข้าสู่เมืองหลวง และพื้นที่ส่วนกลางอีกครั้ง ทรัพยากรต่างๆ โดยเฉพาะการสื่อสารจึงถูกใช้อย่างมากมายเพื่อการนี้ด้วย

การลุกฮือของ “ประชาชนต้านทักษิณ” หนทางสู่ “รัฐประหาร”

การวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลของทักษิณ ชินวัตร มีอยู่อย่างสม่ำเสมอเช่นเดียวกับที่รัฐบาลในระบอบประชาธิปไตยถูกสื่อมวลชนและนักวิชาการตรวจสอบ แต่จุดที่ทำให้รัฐบาลไปอยู่ในจุดที่เพลี่ยงพล้ำและถือเป็นจุดชี้ขาด ก็คือ การสร้างกระแสและสื่อสารร่วมกันของมวลชนที่เป็นชนชั้นกลางในเมืองที่นำโดยกลุ่มสื่อมวลชนอย่างสนธิ ลิ้มทองกุล

การแตกหักกับรัฐบาลจากรายการเมืองไทยรายสัปดาห์ในปี ๒๕๔๘ นำไปสู่การจัดรายการเมืองไทยรายสัปดาห์สัญจร ณ สวนลุมพินีที่ทำให้มวลชนด้านทักษิณมาพบกันแบบเห็นหน้าค่าตากันอย่างเป็นรูปธรรมครั้งแรก เมื่อมีพื้นที่มีเวทีกระแสต่อต้านก็ถูกหล่อเลี้ยงและจุดติดเรื่อยมา ไม่ว่าจะเป็กรณีหมิ่น

^{๒๘} “โหวตง่าย โหวตกระจาย” ใน Positioning Magazine (พฤษภาคม ๒๕๕๑) เข้าถึงได้จาก <http://www.positioningmag.com/magazine/printnews.aspx?id=69700> (๑๓ ธันวาคม ๒๕๕๕)

^{๒๙} มุกตลกเรื่อง “ลำปางหนาวมาก” เกิดขึ้นจากการที่โน้ต อุดม แต่พานิช นักแสดงคนดังนำมาล้อเลียน ด้วยการอ้างอิงจากรายการเรื่องเล่าเช้านี้ที่มักจะมีคนส่ง SMS มาในรายการด้วยความต่างๆ อุดม เลือกที่จะใช้คำว่า “ลำปางหนาวมาก” ในการสื่อสารว่าอยู่ดีๆ คำๆ นี้ก็ถูกส่งมาอย่างไม่มีปี่มีขลุ่ย แต่เมื่อวิเคราะห์กันอีกชั้นแล้วเราจะเห็นได้ว่า นั่นคือ ความหมายที่คนจากที่ต่างๆ มีสำนึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนรายการโทรทัศน์ที่ชมกันทั่วประเทศนั่นเอง

พระบรมเดชาภาพ, ชายหุ่นชินคอร์ป ฯลฯ ที่น่าสนใจก็คือ การขยายตัวอย่างรวดเร็วของฐานผู้อ่าน Manager Online เว็บไซต์ดังกล่าวนอกจากมีเนื้อหาที่ครอบคลุมข่าวสารในประเภทต่างๆ แล้ว ยังเป็นเว็บไซต์ที่เกาะติดสถานการณ์การเมืองเพื่อโค่นล้มรัฐบาลอย่างถึงพริกถึงขิง ผู้จัดการออนไลน์ นับเป็นเว็บต้นธารของข่าวสารฝ่ายต่อต้าน ที่มีเสียงดังจนกลบฝ่ายผู้สนับสนุน ทั้งยังได้รับการประสานเสียงผ่านนักวิชาการอาวุโส เทคโนโลยีอีกจำนวนมาก ยังไม่ต้องนับว่ามีเว็บบอร์ดทางการเมืองอีกหลายแห่งที่ต่อต้านทักษิณยืนโรงอยู่แล้ว เช่น เสรีไทย, pantip.com เมื่อสถานการณ์ทางการเมืองเริ่มตึงเครียดขึ้นเรื่อยๆ ฝ่ายที่สนับสนุนรัฐบาลถูกทำให้เป็นอื่นในข้อหาเป็นพวกลือล่อของทักษิณ ไม่ว่าจะกรณีคาราวานคนจน ฯลฯ คดีคาร์บอมบ์ที่หมายลอบสังหารทักษิณ ก็ถูกสื่อทำให้กลายเป็นเรื่องตลก ในที่สุดรัฐประหารก็เกิดขึ้นในวันที่ ๑๙ กันยายน ๒๕๕๙ โดยข้ออ้างว่า ถ้าทหารไม่ออกมาประชาชนที่เป็นพวกพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย จะถูกรัฐบาลปราบปราม ในด้านหนึ่งแล้วจำเป็นสำคัญฝ่ายหนึ่งของกรณีรัฐประหารก็คือ สื่อมวลชน

“นักข่าวพลเมือง” คำที่ผุดเกิดจากผืนดินที่รัฐประหารเป็นใหญ่

เว็บบล็อกของสุทธิชัย หยุ่นในปี ๒๕๕๐ เป็นผู้แปลคำว่า “citizen journalist” เป็นคำว่า “นักข่าวพลเมือง” ขึ้นเป็นคนแรก

“...เรียกตามความเข้าใจในฐานะคนข่าวก่อนว่า ...เมื่อเกิดเหตุการณ์ความรุนแรง ณ จุดใด, คนที่อยู่ ในเหตุการณ์สามารถถ่ายรูป, ส่งข่าวและเล่าเรื่อง ผ่านอินเทอร์เน็ตได้รวดเร็ว และมีสีสันมากกว่า นักข่าวที่อาจจะไปถึงที่เกิดเหตุช้ากว่า และไม่ได้ใกล้ชิด หรือรับรู้อารมณ์ความรู้สึกของผู้ที่อยู่ในจุดเกิดเหตุ... จึงกลายเป็น ‘ผู้เล่าข่าวลำดับสอง’ เพราะผู้อยู่ ณ จุดเกิดเรื่องนั้นได้ผันตัวเองเป็น ‘citizen reporter’ หรือ ‘นักข่าวพลเมือง’ ได้ทันทีแล้ว”^{๓๐}

การเกิดขึ้นของเว็บบล็อก oknation จึงเป็นการเปิดพื้นที่ตามนิยาม “ข่าวพลเมือง” โดยเฉพาะอย่างยิ่งสอดคล้องกับการล้มลงของรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร ซึ่งเนื้อหาส่วนหนึ่งจากผู้เขียนบล็อกคนอื่นๆ ปฏิเสธไม่ได้เลยว่า มีท่าทีในการสนับสนุนรัฐประหารดูจากบทความ เช่น “รัฐประหาร ๒๕๕๙ สกัดกั้นการเผชิญหน้า” (๒๕๕๐)^{๓๑} “มือใหม่หัดขับ ปฐมฤกษ์ blog ด้วยเพลงหน้าเหลี่ยม!!” (๒๕๕๐)^{๓๒} น่าสงสัยกับการตื่นตัวของเครือข่ายนักข่าวพลเมือง ราวกับว่าช่องทางนี้ เป็นความต้องการจะไถ่บาปให้กับการเป็นบันไดให้กับการรัฐประหาร

หลังรัฐประหารแสดงให้เห็นว่า มีความต้องการการสื่อสารกันในแนวระนาบอย่างเข้มข้นมากขึ้นอันเนื่องมาจากการถูกปิดกั้นทางการเมือง สื่อต่างๆ ได้แก่ เว็บไซต์-เว็บบอร์ด, Facebook แต่กระนั้นหลังรัฐประหารก็มีความพยายามสร้างสื่อที่เรียกกันว่าทีวีสาธารณะขึ้นและเปิดพื้นที่ที่เรียกว่า “นักข่าวพลเมือง”

^{๓๐} สุทธิชัย หยุ่น. “ปรากฏการณ์ citizen journalism กำลังทำให้สื่อกระแสหลักต้องขยับตัว”. ๓๐ มีนาคม ๒๕๕๐ เข้าถึงได้จาก <http://www.oknation.net/blog/black/2007/03/30/entry-1> (๒๙ กรกฎาคม ๒๕๕๕)

^{๓๑} Nity (นามแฝง). “รัฐประหาร ๒๕๕๙ สกัดกั้นการเผชิญหน้า”. ๒๙ มกราคม ๒๕๕๐. เข้าถึงได้จาก . <http://www.oknation.net/blog/nity/๒๐๐๗/๐๑/๒๙/entry-๑๐> (๒๙ กรกฎาคม ๒๕๕๕)

^{๓๒} Prigsir (นามแฝง). “มือใหม่หัดขับ ปฐมฤกษ์ blog ด้วยเพลงหน้าเหลี่ยม!!” . พฤษภาคม ๒๕๕๐. <http://www.oknation.net/blog/print.php?id=36503> (๒๙ กรกฎาคม ๒๕๕๕)

การขยายตัวของเว็บไซต์ ฝ่ายต่อต้านรัฐประหาร

นอกจากฝ่ายสนับสนุนรัฐบาลทักษิณจะต่อสู้อย่างต่อเนื่องแล้ว พบว่าหลังจากที่นักวิชาการ นักกิจกรรมทางสังคมเริ่มตั้งหลักได้จากเหตุการณ์รัฐประหาร ก็เริ่มมีการท้าทายเผด็จการทหารมากขึ้นเรื่อยๆ สำหรับในภาคเหนือ ภายใต้กฎหมายเกี่ยวกับความมั่นคง วันที่ ๒๗ กันยายน ๒๕๔๙ ได้มีการรวมตัวกันเสวนาด้านรัฐประหารที่สนามหน้าคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ผู้เข้าร่วมท่านหนึ่งแจ้งว่า ทราบข่าวมาจากเว็บไซต์แห่งหนึ่ง^{๓๓} นั้นแสดงให้เห็นถึงบทบาทของสื่อใหม่ในช่วงหลังรัฐประหาร

การต่อต้านรัฐประหารในทางกายภาพนั้นถูกกดดันอย่างมาก การแสดงออกในพื้นที่สาธารณะตามที่ต่างๆ ล้วนมีอุปสรรคด้วยกฎหมายห้ามการชุมนุมเกิน ๕ คน แม้กระทั่ง สมบัติ บุญงามอนงค์ ที่ปราศรัยต่อต้านรัฐประหาร ก็ยังถูกจับกุมที่สถานีขนส่งจังหวัดเชียงราย เมื่อวันที่ ๖ กรกฎาคม ๒๕๕๐^{๓๔}

ดังนั้น การสื่อสารสำคัญในช่วงนี้จึงมีการขยายตัวผ่าน “พื้นที่สาธารณะกึ่งลับ” ที่หมายความว่าพื้นที่สาธารณะที่ไม่ได้เปิดกว้างแต่เป็นการพูดคุยกันในลักษณะคล้ายห้องปิดที่จะมีการคัดกรองสมาชิกที่จะสื่อสารข่าวสารต่างๆ อย่าง No Coup (www.nocoup.org),

เว็บไซต์ประชาไท (www.prachathai.com), เว็บไซต์ฟ้าเดียวกัน (www.sameskybooks.com) ฯลฯ

การร่างรัฐธรรมนูญ ๒๕๕๐ และการเมืองของพื้นที่ โอกาส การต่อสู้ได้อำนาจเผด็จการ

สนามการต่อสู้ครั้งใหญ่อีกครั้งที่มีการตอบโต้ข้อมูลสนับสนุนและต่อต้านร่างรัฐธรรมนูญปี ๒๕๕๐ เนื่องจากว่า เป็นโอกาสที่เปิดกว้างที่สุดภายใต้บรรยากาศรัฐประหารที่ให้นักวิชาการได้ถกเถียงกันในที่สาธารณะทั้งสองฝ่าย^{๓๕} แต่ต้องเข้าใจเสียก่อนว่าเวทีสาธารณะแบบนี้ไม่ใช่การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ใช้วิจรรณญาณอย่างอิสระ กล่าวกันว่าการลงประชามติโดยผู้มีสิทธิทั่วประเทศนั้น อยู่ในบรรยากาศการถูกข่มขู่ทั้งทางตรงและทางอ้อมจากฝ่ายร่างรัฐธรรมนูญ เช่น สังคิต พิริยะรังสรรค์ หนึ่งในสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ (สนช.) ได้เปิดเผยว่าร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการออกเสียงประชามติ ซึ่งอยู่ในระหว่างขั้นตอนการพิจารณาของคณะกรรมการกฤษฎีกานั้น มีความเป็นไปได้ว่าจะห้ามการรณรงค์ “ไม่รับ” ร่างรัฐธรรมนูญ โดยระบุโทษจำคุกไม่เกิน ๑๐ ปี^{๓๖} กรณีนี้ยิ่งเห็นได้ชัดถึงการจำกัดสิทธิ เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นต่าง การรณรงค์นี้มีทั้งการปรากฏตัวในที่

^{๓๓} ประชาไท. “รายงานพิเศษ : ด้วยแรงแห่ง “ความกดดัน” ตำรวจเกาะติดเสวนา “กลางแจ้ง” เกิน ๕ คนที่ มช.”. ๒๘ กันยายน ๒๕๔๙. เข้าถึงได้จาก <http://www.prachatai.com/journal/2006/09/9878> (๑๓ ธันวาคม ๒๕๕๕)

^{๓๔} สำนักข่าวชาวบ้าน “ใช้ข้อยกการศึกษา “สมบัติ บุญงามอนงค์” เหตุปราศรัยพาดพิงมชช.” ๖ กรกฎาคม ๒๕๕๐? เข้าถึงได้จาก http://www.peoplepress.in.th/archives/autopagevm/show_page.php?group_id=1&auto_id=43&topic_id=905&topic_no=116&page=1&gaction=on (๑๓ ธันวาคม ๒๕๕๕)

^{๓๕} ประชาไท. “ตีเบต รับ-ไม่รับ ร่าง รัฐธรรมนูญ ๒๕๕๐ : วันที่ ๓ สิงหาคม ๒๕๕๐”. เข้าถึงได้จาก <http://prachatai.com/page/constitution-debate-2007-08-03> (๑๓ ธันวาคม ๒๕๕๕)

^{๓๖} “Referendum law or penalty law? Focus is on punishments rather than procedures and guidelines for holding a vote on new charter” The Nation, [1], July 6, 2007. http://www.nationmultimedia.com/2007/07/06/politics/politics_30039559.php (December 13, 2012)

สาธารณะ โดยการปล่อยข่าวให้ร้ายฝ่ายต่อต้านผ่านทางสื่อกระแสหลัก และยังใช้บื้อสื่อผ่านหนังสือพิมพ์หรือโทรทัศน์เพื่อรณรงค์ “ให้รับร่างรัฐธรรมนูญ” แทนที่จะทำตัวเป็นกลาง แล้วให้ฝ่ายสนับสนุนและฝ่ายต่อต้านทำการรณรงค์อย่างเท่าเทียมกัน

ขณะที่ฝ่ายต่อต้านก็พยายามรณรงค์ผ่านวิธีการที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการจัดทำสติ๊กเกอร์, โปสเตอร์ ด้านหนึ่งก็คือการลงโฆษณาในเว็บไซต์ ที่มีตัวอย่างหลงเหลืออยู่ก็คือ รณรงค์ Vote No ในเว็บกระปุก (www.kapook.com) การต่อต้านดังกล่าวจึงอยู่ในลักษณะค่อนข้างจำกัด พื้นที่ที่จำเป็นในการต่อสู้จึงอยู่ในสถานะที่ไม่ใช่ปัจจัยที่เอื้อต่อสังคมประชาธิปไตย เอาเสียเลย กระแสการต่อสู้ดังกล่าวนอกจากการเสนอเรื่อง รับ ไม่รับแล้ว ยังมีอีกกระแสหนึ่งก็คือ ไม่ร่วมกับการดีเบตครั้งนี้เลย เพราะถือว่าเป็นกระบวนการที่ผิดมาตั้งแต่รัฐประหารแล้ว ดังนั้นผู้ร่างรัฐธรรมนูญไม่มีความชอบธรรมใดๆ^{๓๗}

เปลี่ยนไอทีวีเป็นที่ไอทีวี และสู่ทีวีสาธารณะ?

ปฏิเสธไม่ได้เลยว่าไทยพีบีเอส หรือทีวีไทย เกิดขึ้นภายใต้การรัฐประหาร ๒๕๔๙ ความหวังดีของการเกิดโทรทัศน์สาธารณะนั้นก็เกิดขึ้นบนรากฐานความคิดเดียวกับ รัฐธรรมนูญ ปี ๒๕๕๐ ที่หวังผลจะสร้างสิ่งดีๆ ให้สังคมไทย โดยไม่คำนึงถึงกระบวนการที่เหมาะสม จึงไม่น่าแปลกใจอะไรที่ทีวีสาธารณะแห่งนี้จะทำการเปิดพื้นที่สาธารณะมากกว่าโทรทัศน์ที่บริษัทเอกชนที่เคยได้รับสัมปทานมาตลอดในหน้าประวัติศาสตร์ ทั้งยังมีรายการที่มีเนื้อหาน่าสนใจไม่น้อย กระทั่งมีการเปิดพื้นที่ที่เรียกว่า “นักข่าวพลเมือง” ขึ้นด้วยก็ตาม

อย่างไรก็ตาม แบรินด์ทีวีสาธารณะที่พรับปากถึงความหวังดี ความเป็นกลาง การเอาใจใส่วิถีชุมชนแทนที่จะเกิดขึ้นตามครรลองของประชาธิปไตยที่เปิดกว้าง มันกลับไปกันได้ดีกับการเผด็จอำนาจมาจากการรัฐประหาร จึงเป็นที่กังขาถึงเจตนารมณ์ในเบื้องลึกของผู้กุมอำนาจและนโยบายของทีวีสาธารณะ ตัวอย่างที่ปรากฏเห็นชัดก็คือ สารคดี ๒๔๗๕ ในวาระที่ครบรอบ ๘๐ ปี ที่ไม่ได้มีจุดศูนย์กลางอยู่ที่อำนาจอธิปไตย เอาเสียเลย ทีวีสาธารณะกับนักข่าวพลเมืองในนามของไทยพีบีเอสจึงเป็นที่น่ากังขา ในสถานการณ์การเมืองและประชาธิปไตยที่ยังไม่ลงตัว

การขยายตัวของสื่อโซเชียลมีเดียตามสถานการณ์ทางการเมือง

การชนะเลือกตั้งของรัฐบาลพรรคพลังประชาชน จนถึงความไม่พอใจไปจนถึงการยึดทำเนียบรัฐบาล และปิดท่าอากาศยานสุวรรณภูมิของฝ่ายพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยในปี ๒๕๕๑ ถือเป็นกรณีเปิดสมรภูมิรบ การไหลบ่าของข้อมูลข่าวสารทั้งฝ่ายสนับสนุนและต่อต้านรัฐบาลเกิดขึ้นอย่างท่วมท้นจนในที่สุดก็เป็นแรงกดดันทำให้พรรคพลังประชาชน ถูกยุบพรรค สมชาย วงศ์สวัสดิ์ พ้นจากตำแหน่ง นายกรัฐมนตรี เกิดการเปลี่ยนหัวหน้าทางการเมือง อภิสิทธิ์ เวชชาชีวะขึ้นรับตำแหน่งด้วยการผลักดันของกองทัพ ด้วยการจับขั้วใหม่กับเนวิน ชิดชอบ หลังจากนั้นก็นำไปสู่การชุมนุมของฝ่ายเสื้อแดงต่อต้านรัฐบาลอภิสิทธิ์ ในปี ๒๕๕๒ และ ๒๕๕๓ กระแสความไม่พอใจต่อรัฐบาลกระจายไปทั้งในการชุมนุมและการรายงานข่าวผ่านเว็บไซต์-เว็บบอร์ดทางการเมืองอย่างคึกคัก

^{๓๗} สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. “เราต้องโฆษณาว่า “ไม่รับการลงประชามติ” ไม่ใช่ “ไม่รับรัฐธรรมนูญ” ใน ประชาไทออนไลน์. ๓ กรกฎาคม ๒๕๕๐. เข้าถึงได้จาก. <http://prachatai.com/journal/2007/07/13319> (๓ กรกฎาคม ๒๕๕๐)

ในการชุมนุมต่อต้านรัฐบาลพบการแสดงอัตลักษณ์ ความเป็นชุมชนท้องถิ่นด้วยการระบุอัตลักษณ์ผ่านป้าย เช่น กลุ่มรักเชียงใหม่ ๕๑, กลุ่มเสื้อแดงรักลำปาง ๕๑ ฯลฯ ซึ่งปฏิเสธไม่ได้ว่า มีобенันมีต้นแบบมาจากกลุ่ม พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยที่รวมตัวกันมาก่อน ปี ๒๕๔๙ กลุ่มการเมืองที่เดินทางมาจากต่างจังหวัดเพื่อมาร่วมชุมนุมได้ทำให้พวกเขาแสดงออก อัตลักษณ์ใหม่ๆ ที่ผูกโยงระหว่างพื้นที่และอุดมการณ์ทางการเมือง แต่ในที่สุดพลังดังกล่าวได้ไหลบ่าและมารวมศูนย์อยู่ที่ศูนย์กลางของประเทศที่กรุงเทพฯ

การชุมนุมที่ยืดเยื้อ และในความคลุมเครือนั้นเกิดความรุนแรง และสร้างความตึงเครียดให้กับคนภายในเมืองหลวง การชุมนุมที่มุ่งหวังจะให้รัฐบาลอภิสิทธิ์ ยุบสภา ไม่สามารถไปถึงจุดหมายได้ จนในที่สุดก็เกิดเหตุล้อมปราบจากรัฐบาลจนเกิดการเสียชีวิตเกือบ ๑๐๐ ศพ ระหว่างนั้น ฝ่ายต่อต้านรัฐบาลได้ใช้ช่องทาง การสื่อสารใหม่นั้นก็คือ ผ่านสังคมออนไลน์อย่าง Facebook ในเวลาต่อมาได้กลายเป็นพื้นที่สื่อสาร ขนาคมติมาของผู้ต่อต้านรัฐบาลอันเนื่องมาจากความรุนแรง และเป็นช่องทางในการนัดพบกันเพื่อไว้อาลัย และแสดงพลังของคนเสื้อแดงผ่านแคมเปญต่างๆ เนื่องจากว่ามันมีฟังก์ชัน แชร์รูป โพสต์สเตตัส การทำ บันทึกรข้อความ การจัดกลุ่ม การทำเพจ รวมไปถึงการจัดอีเวนต์กิจกรรมต่างๆ ดังนั้น Facebook จึงเป็น เครื่องมือสื่อสารแบบสองทางที่ทันสมัยมากๆ จริงอยู่ ว่าก่อนหน้านี้สังคมออนไลน์ดังกล่าวมีใช้บ้างแล้ว แต่ยังไม่เป็นพลังสำคัญมากนัก แต่จะกลายเป็นเครื่องมือ อันทรงพลังหลังการปราบปรามที่สี่แยกราชประสงค์

หลังเหตุการณ์ดังกล่าว ได้ทยอยมีกิจกรรม แสดงการต่อต้านรัฐบาลและความรุนแรงที่มาจาก ฝ่ายรัฐ เช่น กิจกรรม “ที่นี่ มีคนตาย” ของ บก.ลายจุด ที่เกิดขึ้นจริงบริเวณราชประสงค์ ขณะเดียวกันก็มีการ

เผยแพร่วิธีเดียวกันนี้ไปสู่ที่ต่างๆ ทั่วโลก เพื่อแชร์ให้เห็น ความผิดปกติของรัฐบาลที่สั่งฆ่าประชาชน และในอีก ด้านมันได้กลายเป็นพื้นที่ระบายความโกรธแค้นของ ฝ่ายผู้ชุมนุมและผู้เอาใจช่วยผู้ชุมนุมทั้งหลาย และยังพบว่าใน Facebook ยังเป็นการแจ้งข่าว หรือ แลกเปลี่ยนคลิป ข้อมูลสำคัญที่นำไปสู่การกล่าวหา การปฏิบัติการของฝ่ายรัฐบาลอย่างมหาศาล

แน่นอนว่า Facebook มีลักษณะแตกต่างไปจาก เว็บไซต์ เว็บบอร์ด เนื่องจากมันเกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ และความเป็นตัวตน และความเป็นส่วนตัวที่คาบเกี่ยว กับพื้นที่ส่วนรวมได้ ความกระอักกระอ่วนหลายครั้ง เกิดจากความเห็นที่แตกต่างกันของเพื่อนที่ยินอยู่คนละ สีเสื้ออุดมการณ์ ในภาพเดียวกัน ในคลิปเดียวกัน ทำให้เกิดเป็นประเด็นถกเถียงอันตึงเครียดบนจุดยืน ทางการเมืองที่แตกต่างกัน Facebook จึงทำหน้าที่ เป็นชุมชนใหม่ ผู้เขียนของใช้คำว่า “ชุมชนหลัง ราชประสงค์ ๒๕๕๓” ที่รวมกลุ่มคนที่มีหัวอกเดียวกัน ทั้งสองฝั่ง ความรุนแรงของการเขย่าทางการเมืองนี้ ทำให้เกิดเส้นแบ่งพรมแดนระหว่างกันมากขึ้นใน ท้องถิ่นและพื้นที่ขนาดเล็กต่อไป

ภายหลังการเลือกตั้งทั่วไป ปี ๒๕๕๔ ยิ่งลักษณะ ชินวัตรขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี การโจมตีและการตอบโต้ ฝ่ายโจมตีก็ใช้ Facebook เป็นสมรภูมิสำคัญด้วย ช่วงเวลาที่สำคัญมากก็คือ ประเด็นน้ำท่วมใหญ่ปี ๒๕๕๔ การต่อสู้ครั้งนี้จะกลับข้างกันกับช่วงก่อนและ หลังราชประสงค์ ๒๕๕๓ นั่นคือ ฝ่ายเสื้อแดงเป็นฝ่าย ตั้งรับ ขณะที่ฝ่ายต่อต้านรัฐบาลเป็นฝ่ายรุกด้วยการ โจมตีผ่านข้อมูลต่างๆ ทั้งจริงและเท็จ รวมไปถึงการ เข้าใจผิดจากการตีความไปเอง ขณะที่ฝ่ายสนับสนุน รัฐบาลก็ต้องหาทางปกป้อง หรือพิสูจน์สิ่งที่ถูกกล่าวหา กันไปเรื่อยๆ สิ่งเหล่านี้ยังตอกย้ำความขัดแย้งและ แบ่งเขาแบ่งเรามากขึ้นไปอีก

ผลกระทบจากสื่อดิจิทัล ต่อนักข่าววิชาชีพ กับการดำรงอยู่ของ นักข่าวพลเมือง

เครือข่ายหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นทั่วประเทศ ได้มีการนัดประชุมใหญ่ร่วมกันเมื่อปี ๒๕๕๒^{๓๔} ได้สะท้อนปัญหาจากการวิจัยทั่วประเทศ จากการสำรวจหนังสือพิมพ์ ๒๕๔ ฉบับ พบว่าปัจจัยภายในองค์กรหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นมีปัญหาเรื่องความอยู่รอดและเสี่ยงต่อการดำรงอยู่ในสังคมไทยอย่างยิ่ง นั่นหมายถึงการจะเกิดผลกระทบโดยตรงกับบทบาทของสื่อในการทำหน้าที่ตรวจสอบสังคม มีความสัมพันธ์ต่อจริยธรรมวิชาชีพ ต้องพึ่งพาทุนหรือโฆษณา ทำให้หนังสือพิมพ์ขาดความเป็นอิสระ แต่หากมองอีกมุมจะเห็นได้ว่าบทบาทของสื่อกระดาษในปัจจุบัน อาจไม่สามารถตอบสนองพฤติกรรมที่คนบริโภคสื่อดิจิทัลมากขึ้น ยังไม่นับว่าเนื้อหาของหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นตอบสนองความต้องการของคนในท้องถิ่นมากเท่าใดด้วย

จากการขยายตัวของ Facebook และการเกิดขึ้นของ application ทางสมาร์ทโฟน ทำให้การแชร์ข้อมูล รูปภาพ ข่าวสารต่างๆ ถูกทำให้ง่ายขึ้นและเข้าถึงอย่างเป็นไปได้มากขึ้นแม้จะไม่ทั้งหมด เราจึงพบเห็นการรายงานข่าวสารข้อมูลอย่างมากมายมหาศาล ผ่านคนรายงานเดินดิน ขอให้มิสัญญาณอินเทอร์เน็ต พวกเขาพร้อมที่จะรายงาน ซึ่งในมิตินี้ส่วนใหญ่เป็นการรายงานข่าวที่ลบลบมติทางการเมืองแบบเข้มข้นออกไป การเมืองที่หมายถึงพรรคการเมือง การเลือกตั้ง หรืออุดมการณ์เสื้อสี เราจึงพบการแชร์ข้อมูลข่าวสารในด้านการบริโภคและชีวิตประจำวัน

ที่กลายเป็นการสร้างชุมชนออนไลน์อีกแบบที่แตกต่างไปจากเว็บบอร์ดในสมัยก่อน ไม่ว่าจะเป็นเพจแนะนำร้านอาหารในท้องถิ่นของตน เช่น Facebook/ลำปางยังหวานอยู่, หรือการรายงานการตั้งด่านของตำรวจ เช่น Facebook/ด่านเชียงใหม่, Facebook/มีด่านบอกด้วย เพราะเรารักด่านตรวจ@ลำปาง

สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นได้เป็นอย่างดีถึงการสื่อสารของประชาชนปัจจุบันที่ได้รับอำนาจจากพลังของโซเชียลมีเดีย มีอยู่ ๒ ด้านหลักๆ นั่นคือ การบริโภคข่าวสารในชีวิตประจำวัน และเงื่อนไขของการเมืองอันเป็นวิกฤติใหญ่หลวงในปัจจุบัน การใช้สื่อและการกลายเป็นนักข่าวพลเมืองเสียเองของประชาชน จึงทำให้พวกเขากลายเป็นทั้งผู้กำหนดเนื้อหา และผู้เสพไปในเวลาเดียวกัน แต่ในกรณีของการต่อสู้ทางการเมือง เราได้พบว่า เป็นการดึงเอาทรัพยากรไปสู่สมรภูมิการต่อสู้เพื่อพยุงและล้มรัฐบาลเป็นหลัก นอกจากต้นทุนชีวิตที่ต้องสูญเสียไปแล้ว การใช้ช่องทางสื่อสารในทางการเมืองที่มุ่งไปสู่ศูนย์กลางคือรัฐบาลกลางที่กรุงเทพฯ อย่างเดียว นั่นคือคำถามว่าการเบียดบัง และปิดกั้นโอกาสของช่องทางสื่อสารอันหลากหลายในท้องถิ่นอื่นๆ และประเด็นอื่นๆ ไปในตัวหรือไม่ แม้จะอยู่ในประเด็นทางการเมืองและสังคมที่ยังมีปัญหาและเรื่องราวที่ชวนคิดและถกเถียงกันอยู่ อย่างมหาศาลก็ตาม

บทสรุป

นักข่าวพลเมืองมีพัฒนาการพร้อมไปกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองขนานใหญ่ตั้งแต่ปี ๒๕๔๙ เป็นต้นมา อย่างไรก็ตาม การเกิดขึ้นของการสื่อสารที่คึกคักอย่างมากยังสัมพันธ์อยู่กับความสามารถใน

^{๓๔} สำนักข่าวประชาธรรม. “หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น : เศษกระดาษใต้เบื้องบาทอำนาจทุน”. ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๒. เข้าถึงได้จาก http://www.prachatham.com/detail.htm?dataid=6231&code=r1_22052009_01 (๑๓ ธันวาคม ๒๕๕๕)

การเข้าถึงทางเทคโนโลยีซึ่งสัมพันธ์กับรายได้และฐานทางเศรษฐกิจอยู่ด้วย กระนั้นพลังของนักข่าวพลเมืองก็ยังมีหนทาง และสามารถสร้างโอกาสที่จะทำงานเป็นปากเสียงเพื่อสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาคในระบบประชาธิปไตยอยู่ท่ามกลางเทคโนโลยีการสื่อสารที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และในบรรยากาศที่สังคมตื่นตัวต่อประเด็นสาธารณะมากยิ่งขึ้น ด้วยเทคโนโลยี

การสื่อสารที่ก้าวไกลมากขึ้นเรื่อยๆ ได้ทำให้มีการเปิดพื้นที่ใหม่ๆ ขณะเดียวกันก็ทำให้การสื่อสารมีความรวดเร็วมากขึ้น สอดคล้องไปกับสถานการณ์การเมืองสังคมที่เกิดคำถามและความขัดแย้งที่ขยายตัวเรื่อยมา สิ่งเหล่านี้สัมพันธ์กับนิยามนักข่าวพลเมืองที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตย

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

เครือข่ายพลเมืองเน็ต. ๒๕๕๓. **คู่มือนักข่าวพลเมือง**, กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์.

คณะนักวิจัยไทบ้านสมัชชาคนจนกรณีปากมูนและเครือข่ายแม่น้ำเอเซียตะวันออกเฉียงใต้. ๒๕๕๕. “แม่มน” การกลับมาของคนหาปลา. (กรุงเทพฯ : เครือข่ายแม่น้ำเอเซียตะวันออกเฉียงใต้ ประเทศไทย).

ชัยพงษ์ สำเนียง. “รากฐานประชาธิปไตยและพื้นที่ทางการเมืองของประชาชน: ผ่านองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.)” ใน ประชาไทออนไลน์. ๒๔ มิถุนายน ๒๕๕๕. เข้าถึงได้จาก <http://prachatai.com/journal/2012/06/41247> (๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๕)

ธงชัย วินิจจะกูล. “การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ของอดีต: ประวัติศาสตร์ใหม่ในประเทศไทยหลัง ๑๔ ตุลาคม”. ใน ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ. (บรรณาธิการ) **สถานภาพไทยศึกษา: การสำรวจเชิงวิพากษ์** (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)), ๒๕๕๓

ไทยเอ็นจีโอ. “บ้านนอกTV อนาคตทีวี” เข้าถึงได้จาก http://www.thaingo.org/story3/news_television_120546.htm , (๑๓ ธันวาคม ๒๕๕๕)

นิธิ เอียวศรีวงศ์. “ผ่าทางตันสื่อไทยสู่สื่อทางเลือก” ใน เวทีประชุมประชาธรรมประจำปี ๒๕๔๗ ณ หอประชุมเล็ก มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๔ เมษายน ๒๕๔๗ อ้างถึงใน มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน. ปาฐกถาประชาธรรมประจำปี ๒๕๔๗ เข้าถึงได้จาก <http://www.reocities.com/midnight2545/newpage21.html> (๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๕)

บ้านนอกดอทคอม. “กว่าจะเป็นกระเจงก”. ๒๕๕๔. เข้าถึงได้จาก <http://home.bannok.com/aboutus> (๑๓ ธันวาคม ๒๕๕๕)

บ้านนอกทีวี. “กว่าจะเป็นบ้านนอกทีวี”. เข้าถึงได้จาก <http://home.bannoktv.com/about> (๑๓ ธันวาคม ๒๕๕๕)

ประชาไท. “เกี่ยวกับประชาไท”. เข้าถึงได้จาก <http://prachatai.com/about> (๑๐ ธันวาคม ๒๕๕๕)

ประชาไท. “ดีเบต รับ-ไม่รับ ร่างรัฐธรรมนูญ ๒๕๕๐ : วันที่ ๓ สิงหาคม ๒๕๕๐”. เข้าถึงได้จาก <http://prachatai.com/page/constitution-debate-2007-08-03> (๑๓ ธันวาคม ๒๕๕๕)

ประชาไท. “รายงานพิเศษ : ด้วยแรงแห่ง “ความกดดัน” ตำรวจเกาะติดเสวนา “กลางแจ้ง” เกิน ๕ คนที่ มช.”. ๒๘ กันยายน ๒๕๔๙. เข้าถึงได้จาก <http://www.prachatai.com/journal/2006/09/9878> (๑๓ ธันวาคม ๒๕๕๕)

พลสมบัติ นามหล้า. “วิหุขุมชน: การมีส่วนร่วมของประชาชนในสื่อเพื่อชีวิตและสังคมท้องถิ่น”, ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๒. เข้าถึงได้จาก <http://prachatai.com/journal/2009/06/24613> (๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๕)

- มติชนออนไลน์. “กสทช. ลุย”๕๐๐ วิทยุชุมชน” ทัว ปท. ลด “กำลังส่ง-เสาส่ง” ฝ่าฝืนปรับ ๕ ล้าน”. ๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๕. เข้าถึงได้จาก http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1352084053&grpid=00&catid=00. (๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๕)
- มานะ ตีรียาภิวัดน์. “Citizen Journalism...วารสารศาสตร์พลเมือง (๒)”. ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๒. เข้าถึงได้จาก http://www.tja.or.th/index.php?option=com_content&view=article&id=1071:citizen-journalism-2&catid=46:academic. (๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๕)
- โลกล้านนา. “เกี่ยวกับโลกล้านนา”. เข้าถึงได้จาก http://www.lannaworld.com/about_us/ (๑๓ ธันวาคม ๒๕๕๕)
- สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. “เราต้องโฆษณาว่า “ไม่รับการลงประชามติ” ไม่ใช่ “ไม่รับรัฐธรรมนูญ” ใน ประชาชนออนไลน์. ๓ กรกฎาคม ๒๕๕๐. เข้าถึงได้จาก <http://prachatai.com/journal/2007/07/13319> (๓ กรกฎาคม ๒๕๕๐)
- สำนักข่าวประชาธรรม. “หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น : เศษกระดาษใต้เบื้องบาทอำนาจทุน”. ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๒. เข้าถึงได้จาก http://www.prachatham.com/detail.htm?dataid=6231&code=r1_22052009_01 (๑๓ ธันวาคม ๒๕๕๕)
- _____. “สรุปบทเรียนสำนักข่าวประชาธรรม”, ๒๕๔๗ (เอกสารสำเนา) อ้างถึงใน ประชาธรรม. “ความเป็นมาของประชาธรรม”. เข้าถึงได้จาก <http://prachatham.com/about.htm> (๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๕)
- สุทธิชัย หยุ่น. “ปรากฏการณ์ citizen journalism กำลังทำให้สื่อกระแสหลักต้องขยับตัว”. ๓๐ มีนาคม ๒๕๕๐ เข้าถึงได้จาก <http://www.oknation.net/blog/black/2007/03/30/entry-1> (๒๙ กรกฎาคม ๒๕๕๕)
- “โหวตถ่าย โหวตกระจาย” ใน Positioning Magazine (พฤษภาคม ๒๕๕๑) เข้าถึงได้จาก <http://www.positioningmag.com/magazine/printnews.aspx?id=69700> (๑๓ ธันวาคม ๒๕๕๕)
- องค์การบริหารส่วนตำบลคูริง. “การขออนุญาตให้ตั้งสถานีวิทยุคมนาคม และใช้เครื่องวิทยุคมนาคมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น”. (ม.ป.ป.). เข้าถึงได้จาก <http://www.khuring.com/index.php?lay=show&ac=article&id=5364774&Ntype=4> (๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๕)
- อปท.นิวส์. “เกี่ยวกับเรา” ใน อปท.นิวส์ (ออนไลน์) เข้าถึงได้จาก <http://www.opt-news.com/th/about.html> (๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๕)
- อรรถจักร สัตยานุรักษ์. จากประชาธิปไตยครึ่งใบสู่การเมือง “ไพร่-อำมาตย์” : ความเหลื่อมล้ำทางสังคมและโครงสร้างอำนาจในสังคม โครงร่างงานวิจัยนำเสนอที่มหาวิทยาลัยเกียวโต ประเทศญี่ปุ่น, ๒๕๕๕ (เอกสารอัดสำเนา)
- อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์. “ความแตกต่างระหว่างวิทยุชุมชน และวิทยุ อบต.” ใน วิทยุชุมชนท่าไทร. ๒๕๕๖. เข้าถึงได้จาก http://www.watthasai.org/chumchon/c_obt_radio.html (๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๕)

ASTV ผู้จัดการออนไลน์. “จับวิทย์-โทรทัศน์ชุมชนนครศรีฯไม่ได้รับอนุญาตยึดเครื่องส่งดำเนินคดี”. ๓ มิถุนายน ๒๕๕๔ เข้าถึงได้จาก <http://www2.manager.co.th/Crime/ViewNews.aspx?NewsID=9540000068153> (๑๓ ธันวาคม ๒๕๕๕)

Nity (นามแฝง). “รัฐประหาร ๒๕๔๙ สกัดกั้นการเผชิญหน้า”. ๒๙ มกราคม ๒๕๕๐. เข้าถึงได้จาก . <http://www.oknation.net/blog/nity/2007/01/29/entry-10> (๒๙ กรกฎาคม ๒๕๕๕)

Prigsir (นามแฝง). “มือใหม่หัดขับ ปฐมฤกษ์ blog ด้วยเพลงหน้าเหลี่ยม!”. พฤษภาคม ๒๕๕๐. <http://www.oknation.net/blog/print.php?id=36503> (๒๙ กรกฎาคม ๒๕๕๕)

“Referendum law or penalty law? Focus is on punishments rather than procedures and guidelines for holding a vote on new charter” The Nation, [1], July 6, 2007. http://www.nationmultimedia.com/2007/07/06/politics/politics_30039559.php (December 13, 2012)

การสัมภาษณ์

นันทา เบญจศีลารักษ์, สัมภาษณ์, มกราคม ๒๕๕๒